

Konfliktuskezelés elítéltekkel

Kézikönyv a mediáció és helyreállító igazságszolgáltatás
alkalmazhatóságáról a büntetés-végrehajtásban

Készült a Mediation and Restorative Justice in Prison Settings (MEREPS) projekt keretén belül
az Európai Bizottság Criminal Justice 2008 programjának támogatásával

KONFLIKTUSKEZELÉS ELÍTÉLTEKKEL

Kézikönyv a mediáció és helyreállító
igazságszolgáltatás alkalmazhatóságáról
a büntetés-végrehajtásban

Készült

a Foresee Kutatócsoport és az Országos Kriminológiai Intézet
együttműködésében,
a „Mediáció és helyreállító igazságszolgáltatás a büntetés-végrehajtásban”
(*“Mediation and Restorative Justice in Prison Settings”*) c.,
JLS/2008/JPENo15-30-CE-0267156/00-39 számú projekt keretén belül,
az Európai Bizottság Criminal Justice 2008 programjának pénzügyi támogatásával.

www.mereps.foresee.hu

ISBN 978-963-08-0214-7

© Minden jog fenntartva.

Szerkesztette:

Dr. Barabás A. Tünde

Dr. Fellegi Borbála

Dr. Windt Szandra

az INNOKUT Nonprofit Közhasznú Kft. gondozásában

Nyomda és kiadó:

 Műhely az Országos Kriminológiai Intézet megbízásából

Budapest, 2010

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	5
A MEREPS projekt szakemberhálózata	10
A résztvevő szakemberek és szervezetek bemutatása	11
BÖRTÖNMEDIÁCIÓS KÉPZÉS.....	15
A képzés célja	17
A képzés programja	18
A resztoratív gyakorlatok elmélete és módszertana	20
A helyreállító (resztoratív) igazságszolgáltatás	20
A resztoratív gyakorlatok alapelvei	20
A resztoratív folyamatok néhány típusa – meghatározások	21
A büntető és helyreállító igazságszolgáltatás összehasonlítása	22
Érzések és igények.....	23
Bűncselekmények áldozatai	25
Az áldozat reakciói az ellenük elkövetett bűncselekményre.....	25
Helyzetfelmérés/Első interjúk.....	26
A resztoratív konferencia ülésrendje.....	28
A resztoratív konferencia alapvető szabályai.....	28
A resztoratív konferencia forgatókönyve – Teljes változat.....	29
A resztoratív konferencia forgatókönyve – Összefoglalás	33
Resztoratív konferencia – Ki legyen jelen?	34
A resztoratív folyamatban közreműködő facilitátoroktól elvárható készségek és tulajdonságok	34
Az értő figyelemmel kapcsolatos készségek	35
A kérdésfeltevéssel kapcsolatos készségek.....	35
Megállapodások kidolgozása	36
Megállapodások megírása.....	37
Négyszemközti beszélgetések („Különtárgyalások”)	38
„Sétáló” (Shuttle) mediáció.....	40
Bocsánatkérő levelek.....	41
Közös munka.....	42
A resztoratív gyakorlatok alkalmazása börtönökben	43
Egy példa a Börtönmediációs Szolgálat működésére.....	46
Szerepjátékokkal kapcsolatos útmutató	47
Szerepjáték – Forgatókönyvek.....	49

ESETTANULMÁNYOK	51
Magyar esetek	52
1. A resztoratív szemlélet alkalmazása a szabadságvesztésüket letöltötték társadalmi reintegrációjában (Negrea Vidia).....	52
2. Családi döntéshozó csoportkonferencia egy hosszú ítéletről szabadult ember ügyében (Dr. Horváth Sarolta)	65
Esettanulmányok – Külföldi esetek	72
1. A bűncselekmények áldozatokra gyakorolt hatását tudatosító csoportok a bristoli börtönben	72
2. Szikamórfa program egy börtönben	75
3. A Szikamórfa program zárótálalkozója	77
4. SORI – betörés és emberölés áldozata.....	79
5. Áldozat – betörő csoport, bristoli börtön	81
6. Áldozati kapcsolattartó egység – emberölés	83
7. Konferencia a börtönben – benzinkúti rablás.....	86
8. Fiatalkorúak Átnevelő Központja (Secure Training Centre) – testi sértés és terrorizálás	88
9. Konfliktuskezelés – verekedés	89
10. Terrorizálás a fiatalkorúak nevelőintézetében (Szerbia) – egy mediátor szemével	90
11. Az összetört tejszláda.....	92
AJÁNLOTT IRODALOM	95

„Emlékszik az első találkozásunkra? Nem egy kávézóban történt. Maga betört az én házámba. Összetörte az egyetlen létező hitemet, hogy képes vagyok a családomat és az otthonomat megvédeni az olyanoktól, mint Maga.”

„Sosem láttam korábban valakit ennyi szomorúságot, dühöt, elkeseredettséget, elszigeteltséget és büntudatot érezni, mint ő. Meglepett, hogy ő érzett büntudatot azért, amit én tettem! Korábban nem tudatosult bennem, milyen kárt okoztam, hogy a tettem kiket és hogyan érintett.”

„És akkor elkezdünk beszélgetni... A fájdalomról, a múltról...”

(Részletek a „Woolf within” c. dokumentumfilmből, amelyben Peter, a visszaeső bűnöző és Will, Peter egyik sértettje tesznek vallomást arról, mit jelentett számukra találkozni a másikkal. Peter – elmondása szerint – közel húszezer bűncselekményt követett el korábbi életében, mielőtt találkozott utolsó betörésének áldozatával, Willel, egy mediáció keretén belül. E találkozás megváltoztatta mindkettejük életét. Peter 2003 óta „tisztá” életet él, és megjelentette „Az okozott kár” (The Damage Done) c. monográfiáját, Will pedig létrehozta a „Miért Pont Én?” (Why me?) nevű, áldozatokat segítő szervezetet, amellyel bűncselekmények sértettjei számára segítik a mediációban való részvételt.)

Igazságérzetünk és a társadalom védelme megköveteli, hogy a súlyos bűncselekményt elkövető személyeket börtönbe zárják. Legalábbis valameddig...

Mi történik az elkövetőkkel elzárásuk során és azt követően? Hogyan vélekednek az általuk elkövetett bűncselekményről, az okozott kárról? Mennyire érzik felelősségüket a történetekben? Éreznek-e magukban büntudatot és jóvátételre való hajlandóságot? Van-e egyáltalán lehetőségük ezen érzések felismerésére? Szabadulásuk után milyen tervekkel, lehetőségekkel indul „új életük” a „normakövető” társadalomban? Mekkora esélyük van a beilleszkedésre, emberi kapcsolataik helyreállítására?

És mi történik mindeközben a másik oldalon? Sértettjeik milyen jóvátételt kapnak az általuk elszenvedett károkért? Van-e lehetőségük megosztani fájdalmukat, veszteségeiket és az őket kízó kérdéseket bárkivel, főként a történetekért leginkább felelős személlyel: magával az elkövetővel? Ki és hogyan segít nekik abban, hogy lezárják magukban a traumát és továbbléphessenek életükben? Nyújt-e nekik igazságot az igazságszolgáltatás, és ők miként vehetnek ebben közvetlenül is részt?

A kérdések még sokáig sorolhatók: miként reagálnak áldozatok és elkövetők szülei, gyermekei, hozzátartozói a környezetükben történt bűncselekményre? Fel tudják-e ők dolgozni a történeteket? Tudnak-e támogatást nyújtani a nekik fontos személyeknek, hogy feldolgozzák az eseményeket, és „újrakezdhessék” életüket?

És mindeközben felmerül a tágabban vett közösség és társadalom szempontja is. Az igazságszolgáltatás során milyen jóvátételben részesül a sérelmet elszenvedett közösség? Mi a garancia arra, hogy a szabadult elítéltek nem követnek el ellenünk újra bűncselekményt? És képesek vagyunk-e visszafogadni és beilleszkedésükben segíteni a börtönből szabadultakat? Ha egy szóval szeretnénk kifejezni a lehetséges megoldások közös pontját, a *párbeszéd* jut eszünkbe: párbeszéd elkövetők és sértettjeik között, a közvetlenül és közvetetten érintett családtagok, a velük foglalkozó szakemberek és a szűkebb és tágabb közösség tagjai között.

Mindezekben a hagyományos igazságszolgáltatás nem képes segíteni az érintett feleket, hiszen nem rendelkezik a szükséges eszköztárral. Így semmiképpen sem nevezhető véletlennek a resztoratív törekvések felerősödése a büntetőjogi szankcionálás területén.

Az utóbbi két évtizedben a helyreállító/resztoratív igazságszolgáltatás és intézményei mind inkább elfogadottá váltak az európai jogi gondolkodásban, és megjelentek a gyakorlatban is. A helyreállítás lehetősége azonban a legtöbb esetben a büntetés kiszabásáig áll fenn, és néhány külföldi (így különösen a belgiumi) megoldástól eltekintve már nincs rá esély a büntetések végrehajtása során, illetve azok mellett. Ez különös nehézséget jelent olyan elkövetők és áldozatok esetében, akiknek lenne szándéka a találkozásra, párbeszédre, amire azonban a zárt – börtön – körülmények között nem nyílik mód. Noha számos projekt fókuszál áldozatokra, elkövetőkre és közösségekre, ezeknek a projekteknek a többsége szintén a resztoratív igazságszolgáltatás ítélelhozatal előtti szerepét helyezi középpontba.

Mivel több kutatás, illetve a nemzetközi eredmények is azt bizonyították, hogy a resztoratív intézmények a súlyos bűncselekmények esetében képesek leginkább pozitív hatásukat kifejteni és látványos eredményt elérni, ezért magyar, helyreállító szemléletet képviselő szakemberek és külföldi partnereik kutatói teamet hoztak létre, hogy a helyreállítás lehetőségeit nemzetközi és nemzeti szinten vizsgálják a szabadságvesztés büntetés végrehajtása során. A kutatás MEREPS projekt („*Mediation and Restorative Justice in Prison Settings*”, jelentése: *Mediáció és helyreállító igazságszolgáltatás a büntetés-végrehajtásban*) néven vált ismertté, és az Európai Bizottság Criminal Justice programja támogatja a megvalósulásban.¹ A magyar vezetés alatt álló nemzetközi projekt a mediáció és a többi resztoratív eljárás szerepét és lehetőségét vizsgálja börtönkörnyezetben, a súlyos bűncselekmények elkövetőit és áldozatait állítva a középpontba.

A projekt az érintett országok kutatói, szakemberei, jogalkotói, bűnügyi jogászai bevonásával párbeszédet és közös munkát igyekszik létrehozni, egyaránt magában foglalva elméleti és gyakorlati kutatást, valamint helyszíni vizsgálatokat.

A MEREPS fő célja az, hogy feltérképezze a mediáció és a resztoratív gyakorlatok börtönökön belüli alkalmazásának lehetőségét, különös figyelemmel az áldozatok segítésére és az elkövetők felelősségvállalásának megvalósulására. További célja, hogy segítse a bűncselekmény miatt, illetve azt követően a sértett és az elkövető, az elkövető és környezete közötti, valamint a börtönben keletkező konfliktusok feloldását, és ezzel az elítéltek társadalmi reintegrációját szabadulásukat követően.

A projekt magyarországi megvalósítói arra törekednek, hogy az empirikus munkát követően, a helyreállító igazságszolgáltatás eszközeinek alkalmazhatóságát zárt környezetben – kísérleti (pilot) formában – teszteljék, akár a legsúlyosabb bűncselekmények esetében is. A pilot keretében a tervek szerint egyaránt sor kerül resztoratív eljárások felkínálására a bv. intézményeken belüli, fogvatartottak közötti viták körében, valamint a „külvilágban” lakó sértettekkel és a hozzátartozókkal kapcsolatos konfliktusok feloldására.

1 A projekt száma: JLS/2008/JPEN015-30-CE-0267156/00-39

A MEREPS konzorciumban négy európai ország hat kutatószervezete működik együtt. A magyar irányítás alatt zajló kutatás konzorciumvezetője a Foresee Kutatócsoport, szakmai vezetője az Országos Kriminológiai Intézet. Külföldi partnerei a leuveni központú European Forum for Restorative Justice (Belgium), a londoni székhelyű Independent Academic Research Studies (Anglia), valamint két brémai szervezet: a Brémai Közigazgatási Főiskola (Hochschule Für Öffentliche Verwaltung Bremen) és a Brémai Mediációs Szolgálat (Németország). A projekt hazai megvalósulását több, az igazságszolgáltatás szempontjából kiemelten fontos szervezet támogatja, így az Igazságügyi Hivatal, a Magyar Bűnmegelőzési és Börtönmissziós Alapítvány, valamint a Magyar Bíróképző Akadémia.

Magyarországon az empirikus kutatás két helyszínen zajlik: a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben és a Tököli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében. Balassagyarmat ad helyet a két alkalomból álló, szakembereket és fogvatartottakat egyaránt érintő képzésnek.

A MEREPS nemzetközi környezete kiváló lehetőséget teremt arra, hogy a témában nagyobb tapasztalattal rendelkező országok kiértékeljék gyakorlatukat, és meghatározzák a jövőbeli fejlődés irányát, ugyanakkor segíthet Magyarországnak a jó gyakorlatok és a sztenderdizálható eljárások megismerésében és egy minőségi pilot kivitelezésében. Ezen felül a különböző országokból származó adatok együttes feldolgozása komoly előnyökkel járhat. Többek között ilyen előny annak bebizonyítása, hogy nemcsak a „keleti” országok tanulhatnak a „nyugatiaktól”, hanem a kölcsönös tapasztalatcsere és a legjobb gyakorlatok megosztása mindkét régiónak segítségére lehet resztoratív politikáik fejlesztésében.

Jelen kézikönyv a projekt harmadik, döntő jelentőségű szakaszához érve, a kísérleti börtönmediációs program előkészítéséhez és megvalósításához nyújt segítséget, és az érintettek közötti párbeszédet (elkövetők és sértettjeik között, a közvetlenül és közvetetten érintett családtagok, a velük foglalkozó szakemberek és a szűkebb és tágabb közösség tagjai között) kívánja elősegíteni. Olyan szakemberek számára készült, akik el tudják képzelni magukról, hogy pártatlan és semleges, közvetítői szerepben segítsék súlyos bűncselekmények elkövetőit, sértettjeit és egyéb érintetteit abban, hogy közösen dolgozzák fel a bűncselekmény okozta károkat, a felmerülő szükségleteket, és együtt gondolkozzanak a lehetséges helyreállítás módján.

A kézikönyv Dr. Marian Liebmann, angol gyakorló mediátor/facilitátor és több évtizedes tapasztalattal rendelkező tréner kombinált módszertanára épül. Kérésünk

felé az volt, hogy a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben megvalósuló képzés ne csupán egy konkrét módszer (pl. mediáció) bemutatására épüljön, hanem több gyakorlatot (így pl. a konferencia-módszert) is megismerhessünk, amelyek sikeresen alkalmazhatók a súlyos bűncselekmény által érintettek közötti párbeszéd serkentésében, a jóvátételt célul kitűző közvetítés levezetésében.

Ezt a célt szolgálják a kézikönyvben található angol és magyar esettanulmányok is. A bemutatott módszerek és esetek alapján látható, hogy a párbeszéd számos módon, közegben, céllal és formában megvalósulhat. Így kutatásunk és kísérleti programunk egyik fő kérdése is az, hogy a jelenlegi magyar büntetés-végrehajtási kontextusban mely módszerekkel vezethető be optimálisan a helyreállító szemlélet a gyakorlatba.

Ismerjük meg tehát a különböző technikákat, eszközöket, modelleket, amelyek segíthetik munkánk lényegét: hogy súlyos bűncselekmények érintettjei egy asztalhoz üljenek, beszéljenek a számukra fontos kérdésekről, és közösen gondolkozzanak a valamennyiük számára megnyugvást hozó megoldásokon.

Tesszük mindezt abban a reményben, hogy e gyakorlati kézikönyv egy aprónak tűnő, de jelentős mérföldkövet jelenthet a helyreállító igazságszolgáltatás Európa- és világszerte is elterjedt mediációs és konferencia módszereinek sikeres adaptálásában és alkalmazásában a büntetés-végrehajtási rendszer keretén belül.

Dr. Barabás Andrea Tünde és Dr. Fellegi Borbála

Budapest, 2010

A MEREPS projekt szakemberhálózata

Dr. Fellegi Borbála

Dr. Windt Szandra

Dr. Barabás Andrea Tünde

Dr. Arthur Hartmann

Negrea Vidia

Katona Csilla

Karolien Marien

Dr. Theo Gavrielides

Dr. Marian Liebmann

A RÉSZTVEVŐ SZAKEMBEREK ÉS SZERVEZETEK BEMUTATÁSA

Dr. Fellegi Borbála, kriminológus, szociálpolitikus,
a Foresee Kutatócsoport ügyvezetője (<http://www.foresee.hu>)

A FORESEE KUTATÓCSOPORT (Magyarország) fiatal szakemberek interdiszciplináris munkacsoportja. Kutatásai és projektjei fókuszában az alternatív vitarendezési eljárások elveinek és gyakorlatának népszerűsítése és a marginalizálódott társadalmi csoportok integrációja áll.

A Foresee Kutatócsoport képzési, programfejlesztési, tanácsadói, kutatói és hálózati tevékenységének célja a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése. Ezen felül a Foresee céljai között szerepel a konfliktuskezelés alternatív útjainak és nézeteinek széles körben ismertté tétele, a társadalmi kirekesztettség elleni harc, a társadalmi előítéletek csökkentése, valamint a marginalizált társadalmi rétegek számára egyenlő esélyeket biztosító folyamatok előmozdítása.

A MEREPS projekt konzorciumvezetőjeként a Foresee Kutatócsoport felelős a projekt technikai és adminisztratív irányításáért. A magyar részvétel tekintetében a Foresee koordinálja a kísérleti börtönmediációs projektet Magyarországon, melynek része a börtönben dolgozók képzésének megszervezése és a börtönön belüli mediációs és resztoratív igazságszolgáltatási programok végrehajtása.

A projekt során a Foresee célja a hatékony együttműködés és információcsere megteremtése a nemzetközi és hazai partnerek között, továbbá az eredmények közzététele.

Dr. Barabás A. Tünde, kriminológus,
az Országos Kriminológiai Intézet osztályvezető kutatója,

és **Dr. Windt Szandra**, kriminológus,
az Országos Kriminológiai Intézet kutatója (<http://www.okri.hu>)

Kelet-Közép-Európa legnagyobb kriminológiai kutatóintézeteként az ORSZÁGOS KRIMINOLÓGIAI INTÉZET (Magyarország) célja a bűnözés vizsgálata, a kriminológia elméletének és gyakorlatának fejlesztése, a tudomány és a büntetőjog közelítése, a kutatási adatok közzététele, illetve az ügyészek képzése.

Az OKRI a projekt szakmai vezetőjeként az elítéltek és a börtönszemélyzet körében lefolytatott attitűdvizsgálatok kvalitatív és kvantitatív eredményeinek feldolgozását és ismertetését végzi.

Dr. Theo Gavrielides, jogász,
az Independent Academic Research Studies igazgatója
(<http://www.iars.org.uk>)

Az INDEPENDENT ACADEMIC RESEARCH STUDIES (Anglia) egy fiatalok által vezetett szociálpolitikai munkacsoport, amely lehetőséget kíván nyújtani a fiataloknak, hogy felszólaljanak, befolyásolják az őket érintő politikákat és gyakorlatokat. Önkéntes, fiatalok által szervezett munkákon, képzéseken, kutatásokon keresztül az IARS fiataljainak célja az őket érintő gyakorlatok javítása, példaképként való részvétel a társadalomban, valamint társaik és más, fiatalokból álló csoportosulások támogatása egy olyan toleráns és egyenlőségen alapuló társadalom létrehozásával, ahol a fiatalokat tisztelik és értéknek tekintik.

A projekt keretén belül az IARS megszervezte a magyar szakemberek számára nyújtott angliai tanulmányutat. Továbbá kutatást végez az Egyesült Királyságban a resztoratív igazságszolgáltatás lehetőségeiről fiatalokú elitéltek körében. A kutatás során interjúk készülnek jogalkotókkal, bv. alkalmazottakkal, illetve fiatalokkal a legjobb gyakorlatok összegyűjtése céljából.

Dr. Arthur Hartmann, jogász,
a Brémai Közigazgatási Főiskola (HfÖV) professzora és a Brémai
Mediációs Szolgálat vezetője (<http://www.hfoev.bremen.de>)

A jogi és biztonságügyi kurzusokra és kutatásra szakosodott BRÉMAI EGYETEM (Németország) otthont ad a „Rendőri és Biztonságügyi Kutatóintézet”-nek (IPOS), amely több, resztoratív igazságszolgáltatással, bűnmegelőzéssel és egyéb érintett témákkal kapcsolatos kutatást is folytat.

A BRÉMAI MEDIÁCIÓS SZOLGÁLAT (Németország) resztoratív igazságszolgáltatással kapcsolatos szolgáltatásokat kínál, valamint részt vesz egyéb, zaklatással és családon belüli erőszakkal kapcsolatos európai projekteken. A Brémai Főiskola és a Brémai Mediációs Szolgálat a MEREPS projektben börtönön belüli mediációs szolgáltatást, illetve interjú kutatást, vizsgálatot végez bv. szakemberek resztoratív igazságszolgáltatással kapcsolatos attitűdjeiről.

Karolien Marien, kriminológus,
az „Európai Fórum a Helyreállító Igazságszolgáltatásért”
nemzetközi ernyőszervezet ügyvezetője, korábban resztoratív
igazságszolgáltatási tanácsadó börtönökben
(<http://www.euforumrj.org>)

Az EURÓPAI FÓRUM (Belgium) Európa szerte hozzájárul a mediáció és más helyreállító igazságszolgáltatási technikák megalapozásához és fejlesztéséhez a jogalkotó, a resztoratív igazságszolgáltatással foglalkozók, és jogi szakemberek közti párbeszéd serkentésével. Tevékenységével központi szereplő az információk és a legjobb resztoratív gyakorlatok európai közzétételében és a projekt európai szintre emelésében.

Negrea Vidia, pszichológus, facilitátor,
a Közösségi Szolgáltatások Alapítványa Magyarország vezetője
(<http://www.iirp.org/hu/>)

A KÖZÖSSÉGI SZOLGÁLTATÁSOK ALAPÍTVÁNYA (Magyarország) célja a családon belüli kapcsolaterősítést szolgáló közösségépítő, családterápiás, konfliktuskezelő mediációs programok és szolgáltatások biztosítása, valamint a nehéz élethelyzetben élő családok támogatása.

Az Alapítvány munkatársai folyamatos szakmai tapasztalatcserével, információcserével és a börtönmediátorok számára nyújtandó szupervíziós tevékenységekkel segítik a MEREPS projektet.

Katona Csilla, facilitátor és pártfogó felügyelő,
a Magyar Bünnmegelőzési és Börtönmissziós Alapítvány elnöke

A MAGYAR BÜNNMEGELŐZÉSI ÉS BÖRTÖNMISSZIÓS ALAPÍTVÁNY (Magyarország) a resztoratív nézeteket terjeszti börtönön belül és önkéntesek körében, valamint csoportos foglalkozások, egyéni pszichológiai foglalkozások és közösségi programok útján. Az egyes foglalkozások során az áldozatokkal kapcsolatos empátia, a felelősségvállalás, a következményekkel való szembenézés, a közösség igényeinek megismerése, a helyreállítás és a megbocsátás állnak a középpontban. Az Alapítvány közreműködik a MEREPS projekt során megrendezésre kerülő képzések kidolgozásában és megtartásában, valamint a kísérleti mediációs program bevezetésében.

Dr. Marian Liebmann,

mediátor, facilitátor, tréner, művészetterapeuta

Dr. Marian Liebmann (Anglia) egy büntetésüket letöltött elítéltekkel foglalkozó szervezetnél dolgozik, amellyel, hogy áldozatsegítő és pártfogó felügyelői szolgálatok számára is nyújt szolgáltatásokat. Dr. Liebmann négy évig volt a Mediation UK szervezet igazgatója, három évig pedig projekt-tanácsadója, amelynek keretében a resztoratív igazságszolgáltatással kapcsolatos problémákkal foglalkozott. 1998 óta az Egyesült Királyságban működő Fiatalok Elkövetőket Segítő Csoportok, mediációs szolgálatok és börtönök munkáját támogatja független tanácsadóként és trénerként. Néhány afrikai és kelet-európai országban is teljesített megbízásokat, egyebek mellett ő vezette 180 áldozat-elkövető mediátor képzését Szerbiában és Montenegróban. Művészetterápiával is foglalkozik, ennek kapcsán „Művészet és konfliktus”, valamint „Művészet és indulatkezelés” címmel workshopokat tart. 2005-ben a művészetterápia, a resztoratív igazságszolgáltatás és a mediáció terén végzett úttörő munkájáért megkapta a rangos Longford-díjat. Tíz könyvet írt/szerkesztett, köztük a *Restorative Justice: How it Works (Resztoratív igazságszolgáltatás: Hogyan működik)* című kötetet. 2010 júliusában publikált munkája alapján PhD fokozatot kapott a Bristoli Egyetemen. Resztoratív igazságszolgáltatással kapcsolatos tevékenységeinek részeként tréninget vezetett a helyi lakók számára egy dél-bristoli lakótelepen, kutatást végzett a családon belüli erőszakkal és a resztoratív igazságszolgáltatással kapcsolatban a cardiffi börtönben, valamint három prezentációt tartott az ENSZ 2010 áprilisában, Brazíliában megrendezett bűnüldözési kongresszusának keretében.

BÖRTÖNMEDIÁCIÓS KÉPZÉS

Tréner: Dr. Marian Liebmann

RESZTORATÍV GYAKORLATOK ALKALMAZÁSA BÖRTÖNÖKBEN

Képzési program, 2010

Balassagyarmati Börtön és Fegyház

A KÉPZÉS CÉLJA

A konfliktushelyzetben érintett személyek szempontjainak, valamint az áldozat és elkövető közötti kommunikáció mélyebb megértése.

A résztvevők konfliktushelyzetekhez való viszonyulásának elemzése.

Annak ismertetése, hogy hogyan segíthetik a resztoratív gyakorlatok az áldozatok és elkövetők közötti, a börtönön belüli, valamint a családtagokkal való konfliktusok kezelését.

Annak ismertetése, hogy hogyan működik majd a MEREPS projekt a Balassagyarmati Börtönben.

A KÉPZÉS PROGRAMJA

■ 1. nap

- 9.00 Bemutakozás
- 9.45 A konfliktusok rendezését akadályozó és segítő tényezők
- 10.15 A resztoratív gyakorlatok alapelvei és fogalmai
- 10.30 A helyreállító (resztoratív) és a büntető (retributív) igazságszolgáltatás közötti különbségek (kiscsoportok)
- 11.00 *Szünet*
- 11.20 Áldozatok, elkövetők és a közösség tagjainak érzései (páros és csoportos beszélgetések)
- 12.20 Áldozatok, elkövetők és a közösség tagjainak igényei (3 munkacsoport)
- 12.50 Az áldozattá válás fázisai
- 13.00 *Ebéd*
- 14.00 Első találkozók az 1. és a 2. féllel
- 15.00 A szerepjátékokkal kapcsolatos útmutató
- 15.15 *Szünet*
- 15.35 1. szerepjáték: Első találkozók az 1. és a 2. féllel
- 16.30 A szerepjátékokkal kapcsolatos csoportos beszélgetés
- 16.50 Értékelés és lezárás
- 17.00 *Program vége*

■ 2. nap

- 9.00 Üdvözlés, az 1. nappal kapcsolatos hozzászólások, a 2. nap programjának ismertetése
- 9.15 A resztoratív konferencia folyamata
- 10.05 A resztoratív konferencia menete
- 11.00 *Szünet*
- 11.20 2. szerepjáték: Resztoratív konferencia – áldozat-elkövető eset
- 12.20 A szerepjátékokkal kapcsolatos csoportos beszélgetés
- 13.00 *Ebéd*
- 14.00 A resztoratív konferencián közreműködő facilitátoroktól elvárt készségek és tulajdonságok
- 14.30 Az értő figyelemmel kapcsolatos készségek
- 15.00 A kérdésfeltevéssel kapcsolatos készségek
- 15.15 *Szünet*

- 15.25 3. szerepjáték: Resztoratív konferencia – elítéltek közötti konfliktus
- 16.25 A szerepjátékokkal kapcsolatos csoportos beszélgetés
- 16.50 Értékelés és lezárás
- 17.00 *Program vége*

■ 3. nap

- 9.00 Üdvözlés, a 2. nappal kapcsolatos hozzászólások, a 3. nap programjának ismertetése
- 9.15 Összegzéssel kapcsolatos készségek
- 9.40 A narancs (csoportos gyakorlat)
- 9.50 Megállapodások kidolgozása
- 10.05 Megállapodások megírása
- 10.35 Családi kapcsolatok – gyakorlat
- 11.00 *Szünet*
- 11.20 4. szerepjáték: Családi eset – első látogatások
- 12.00 4. szerepjáték (folytatás): Teljes folyamat – résztoratív konferencia és írásos megállapodás
- 13.00 *Ebéd*
- 14.00 A reggeli szerepjáték megbeszélése a teljes csoport részvételével
- 14.15 Négyszemközti beszélgetés az érintett személyekkel
- 14.25 Utánkövetés megszervezése
- 14.35 Mi a teendő akkor, ha a felek nem kívánnak találkozni?
- 14.50 Közös munka
- 15.15 *Szünet*
- 15.35 A konfliktuskezelési szolgáltatás működése
- 16.00 Megválaszolatlan kérdések
- 16.30 Értékelés és lezárás
- 17.00 *Program vége*

A RESZTORATÍV GYAKORLATOK ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA²

A helyreállító (resztoratív) igazságszolgáltatás

A helyreállító igazságszolgáltatás által alkalmazott folyamatok lehetővé teszik az áldozat számára, hogy nyíltan beszéljen az elkövetőnek az általa elkövetett tett hatásairól, és választ kapjon kérdéseire; az elkövetőnek pedig lehetősége van arra, hogy megértse tette következményeit, bocsánatot kérjen az áldozattól, és megpróbálja valamilyen módon jóvátenni az általa okozott kárt. A helyreállító igazságszolgáltatás közvetlenül felelősségre vonja az elkövetőt tettéért, és segít az áldozatnak az ellene elkövetett tett következményeinek feldolgozásában (Restorative Justice Consortium, Egyesült Királyság).

A resztoratív gyakorlatok alapelvei

- Az elsődleges cél az áldozat támogatása és „gyógyítása”
- Az elkövető vállalja a felelősséget az általa elkövetett tettért
- A konfliktus rendezésének alapvető eszköze a dialógus
- Kísérlet történik az okozott kár jóvátételére
- Törekedni kell arra, hogy az elkövető a folyamat eredményeképpen többé ne akarjon kárt okozni másoknak
- A közösség az áldozatot és az elkövetőt egyaránt segíti abban, hogy újra megtalálják helyüket az életben

2 A *Peacemaking in your Neighborhood* c. mediátori kézikönyv alapján (Friends' Suburban Project Philadelphia, New Society Press, USA, 1986).

A resztoratív folyamatok néhány típusa – meghatározások

Mediáció

A mediáció során egy pártatlan, harmadik fél segít a két (vagy több) érintett félnek a konfliktus rendezésében és egy megállapodás kidolgozásában. A megállapodás feltételeit nem a mediátor, hanem az érintett felek határozzák meg.

Áldozat-elkövető mediáció

A folyamat során egy pártatlan, harmadik fél közvetlenül vagy közvetve segíti az áldozat(ok) és az elkövető(k) közötti kommunikációt. A mediáció lehetővé teszi, hogy a felek jobban megértsék egymás helyzetét és szempontjait, és lehetőség szerint megállapodjanak a jóvátétel módjáról.

Resztoratív konferencia

A folyamat hasonló az áldozat-elkövető mediációhoz, de a konferencián az áldozatok és az elkövetők családtagjai, valamint a közösség érintett tagjai is részt vesznek. A konferencia rendszerint egy előre meghatározott forgatókönyv szerint zajlik.

Jóvátétel

Az elkövető közvetlenül az áldozatnak, vagy közvetett módon a közösségnek nyújtott jóvátétellel igyekszik ellensúlyozni az általa okozott kárt.

Az áldozat helyzetének és érzéseinek megértését célzó munka

A folyamat célja az, hogy az elkövető tisztában legyen azzal, milyen károkat okozott az áldozatnak. Az áldozati szempontok megismerését segítő folyamatra önállóan, vagy az áldozat és az elkövető közötti találkozó előkészítésének keretében kerül sor.

A büntető és helyreállító igazságszolgáltatás összehasonlítása

Büntető igazságszolgáltatás	Helyreállító igazságszolgáltatás
A bűncselekmény az állam valamely törvényét sérti.	A bűncselekmény kárt okoz egy vagy több embernek, és emberi kapcsolatokat ront meg.
Aki bűncselekményt követ el, az bűnös.	Aki bűncselekményt követ el, annak bizonyos kötelezettségeket kell magára vállalnia.
Az igazságszolgáltatás megkívánja, hogy az állam meghatározza a „felelőst” (bűnös), és „fájdalmat” okozzon neki (büntetés).	Az igazságszolgáltatás lényege, hogy az áldozat, az elkövető és a közösség tagjai közösen igyekeznek rendezni a helyzetet.
A középpontban: az elkövető megkapja megérdemelt büntetését.	A középpontban: az áldozat igényei és az elkövető jóvátételre vonatkozó felelőssége.
Legfőbb kérdések:	Legfőbb kérdések:
Milyen törvényt sértett az elkövető?	Kik szenvedtek kárt?
Ki követte el a tettet?	Milyen igényeik vannak?
Mit érdemel az elkövető?	Kinek a kötelessége kielégíteni ezeket az igényeket?

Érzések és igények

Áldozatok, elkövetők és a közösség tagjainak érzései konfliktushelyzet kapcsán
(egy-egy személy időről időre más szerepbe is kerülhet)

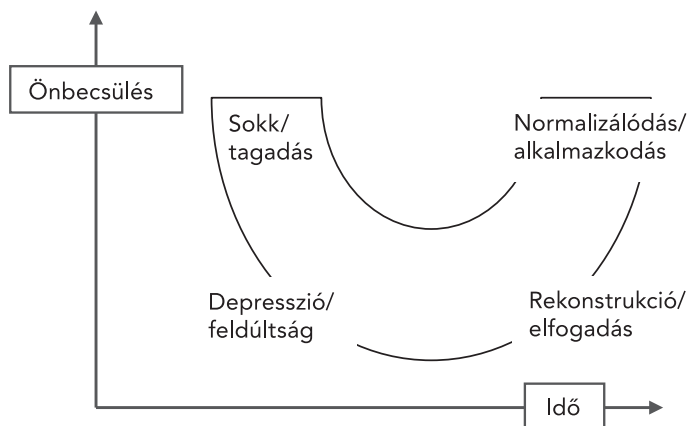
Áldozat	Elkövető	Közösség
feldúltság	szégyen	feldúltság
düh	feldúltság	felháborodás
félelem	félelem	bosszúvágy
döbbenet	zaklatottság	félelem
vesztességérzés	önvád	frusztráltság
zaklatottság	bánat	megosztottság
bánat	bűntudat	döbbenet
bosszúvágy	tagadás	értetlenség
értetlenség	aggodalom	vitatkozás
bűntudat	megbántottság	vádaskodás
tagadás	döbbenet	sebezhetőség
frusztráltság	dac	kiszolgáltatottság
magárahagyottság	frusztráltság	düh
elszigeteltség	düh	vesztességérzés

Az áldozat, az elkövető és a közösség tagjainak igényei, amelyek kielégítését a resztoratív gyakorlatok célozzák

Áldozat	Elkövető	Közösség
biztonságérzet	biztonságérzet	biztonságérzet
nyugalom	nyugalom	nyugalom
annak érzése, hogymeghallgatják	annak érzése, hogymeghallgatják	annak érzése, hogymeghallgatják
pártatlanság	pártatlanság	az, hogy történjen valami a jóvátétel érdekében
annak tudata, hogy többé nem kerül hasonló helyzetbe	lehetőség a bocsánatkérésre és a jóvátételre	békés, nyugodt élet
bocsánatkérés	megértés	jó közösség
jóvátétel	lehetőség arra, hogy elmondja érzéseit	közreműködés a folyamatban
megértés	a folyamat ismerete	a bizalom újraépítése
lehetőség arra, hogy elmondja érzéseit		a folyamat ismerete
a folyamat ismerete		

Bűncselekmények áldozatai

A lelki helyreállítás négyfázisú modellje

Az áldozat reakciói az ellenük elkövetett bűncselekményre

Pszichológiai

Pl. félelem, düh, feldúltság, sokk, büntudat

Fiziológiai

Pl. émelygés, sírás, remegés

Magatartásbeli

Pl. befelé fordulás, túlzott alkoholfogyasztás és dohányzás

A „felépülést” befolyásoló tényezők

- volt-e az áldozat korábban is szenvedő alanya büntetnek
- közeli hozzátartozó elvesztése a közelmúltban
- támogatás hiánya
- a büntett jellege
- esetleges pszichés problémák

■ Kérdések mindkét fél számára:

- Mutakozzon be.
- Mondja el, miért van itt.
- Kérdezze meg az interjúalanytól, hogyan szólíthatja.
- Beszéljen neki a konfliktuskezelési szolgáltatásról.
- Magyarázza el a resztoratív megközelítés lényegét.
- Mondja el, hogy Ön pártatlan közvetítőként mindkét felet támogatni kívánja.
- Mondja el az interjúalanynak, hogy szabadon eldöntheti, részt kíván-e venni a folyamatban.
- Mondja el, hogy a folyamat bizalmas természetű.
- Használjon egyszerű, érthető, zsargonmentes nyelvezetet.
- Válaszoljon a felmerülő kérdésekre.
- Hallgassa meg az interjúalany verzióját a történetekről.
- Ne süssen.
- Ha szükséges, kérdezzen, de ne érezze úgy az interjúalany, hogy kihallgatáson van.
- Legyen őszinte.
- Ne támasszon elvárásokat az interjúalannal szemben.
- Vessen fel lehetőségeket.
- Mondja el, hogy a másik féllel is találkozni fog.
- Kérdezze meg, hogy a beszélgetés során elhangzott információkból mit oszthat meg a másik féllel.
- Kérdezze meg az interjúalanyt, mit vár a másik féltől.
- Kérdezze meg az interjúalanyt, hogy szeretne-e felajánlani valamit a másik félnek.
- Hagyjon időt arra, hogy az interjúalany átgondolja a kérdéseket; ha szükséges szervezzen újabb találkozót.
- Foglalja össze, miben sikerült megállapodni.
- Tájékoztassa az interjúalanyt a folyamat következő lépéséről.

■ Olyan esetekben, amikor az egyik fél sérelmet okozott a másiknak

Az elkövető felé:

- Kérdezze meg, mi történt, és mi állhatott a sérelemokozás mögött.
- Kérdezze meg, hogyan érezte magát közvetlenül az eset után, és mit gondol az esetről most.
- Kérdezze meg, hogy szeretne-e tenni valamit annak érdekében, hogy tettét jóvátegye.

A sértett felé:

- Kérje meg, hogy mesélje el, mi történt.
- Kérdezze meg, milyen rövid és hosszú távú hatásai voltak rá nézve az esetnek.
- Kérdezze meg, hogy vár-e valamit az elkövetőtől a jóvátétel jegyében.

Helyzetfelmérés – mérlegelendő szempontok:

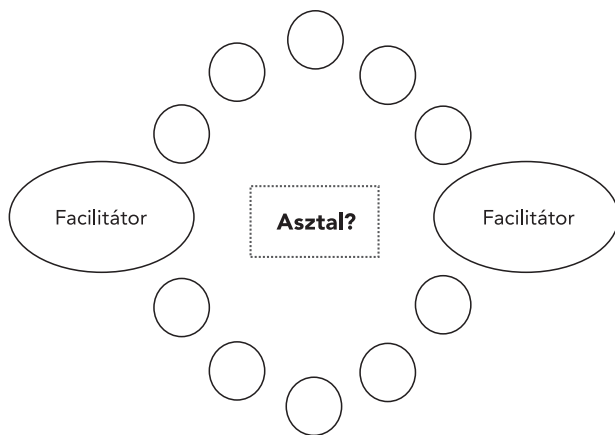
- Elismerik felelősségüket a felek a kialakult helyzetben?
- Hajlandóak vállalni a felelősséget tetteikért?
- Küzd valamelyikük alkohol-, drog- vagy egyéb mentális problémával?
- Szüksége van valamelyiküknek speciális segítségre a fentiek kapcsán?

■ Kérdések és tájékoztatás az első interjún

- Üdvözlöm!
- A nevem (bemutakozás)
- Magyarázza el a resztoratív gyakorlatok lényegét: pártatlanság; önkéntes részvétel; bármikor bármelyik fél kiléphet; a folyamat magában foglalhat személyes találkozót, de közvetítőn keresztül is kommunikálhatnak a felek; lehetőség tetszés szerinti kommunikációs formára.
- Válaszoljon a felmerülő kérdésekre.
- Szeretné elmondani, mi történt, és milyen hatással voltak Önre a történetek? [Ha szükséges, kérdésekkel segítse az interjúalanyt.]
- Vár valamit a másik féltől?
- Szeretne felajánlani valamit a másik félnek?
- Mondja el, hogy miután a másik féllel is találkozott, újra visszatér az interjúalanyhoz.
- Kérdezze meg, hogy a beszélgetés során elhangzott információkból mit oszthat meg a másik féllel.

A resztoratív konferencia ülésrendje

Az elkövető, valamint hozzátartozói és támogatói

A resztoratív konferencia alapvető szabályai

- Tilos a másik fél gúnyolása, sértegetése, bántó nyelvezet használata és a kiabálás.
- Tilos az erőszak.
- Mindenki mindvégig ülve marad.
- Mindenkinek joga van ahhoz, hogy elmondja gondolatait anélkül, hogy bárki félbeszakítaná.
- Minden résztvevő figyelmesen meghallgatja a többieket.
- Minden résztvevő konstruktívan próbál megoldást keresni a helyzetre.
- A konferencián elhangzott információkat minden résztvevő bizalmasan kezeli.

A resztoratív konferencia forgatókönyve – Teljes változat

Az alábbi forgatókönyvet használja **kiindulópontként** a konferenciák során.
A leírtakat alakítsa az adott helyzetnek megfelelően – szükség szerint hagyjon el kérdéseket, vagy illesszen be újakat.

■ Bevezetés

*Üdvözlök mindenkit! Mint bizonyára tudják, a nevem
A beszélgetés előtt bemutatok minden jelenlévőt, és elmondom, miért is vagyunk itt.
(A facilitátor korábban többnyire már egyeztetette a résztvevőkkel, hogyan szólíthatja őket – a bemutatásnál ezt a változatot használja. Ügyeljen arra, hogy **senkit se hagyjon ki** a bemutatás során!)*

Szeretném hangsúlyozni, hogy Önök mindannyian önként vállalták, hogy részt vesznek ezen a találkozón, ami bátorságukról és a helyzet rendezése iránti elkötelezettségükről tanúskodik. A konferencia tartogathat nehéz perceket, de lehetővé teszi, hogy közösen feldolgozzuk a történeteket.

*A találkozó célja annak tisztázása, hogy mi történt (az eset rövid ismertetése), mikor (időpont és helyszín). A találkozó elsősorban annak tisztázását célozza, hogy mit tett (az elkövető), és milyen következményekkel jártak a történetek másokra nézve.
Nem célunk, hogy ítélkezzünk bármelyik résztvevő felett. Azért vagyunk itt, hogy feltárjuk, milyen hatással voltak a történetek az érintettekre, és közösen kidolgozzunk egy megoldást az okozott károk jóvátételére.*

Biztosíthatom Önöket, hogy minden jelenlévőnek lehetősége lesz arra, hogy kifejtse gondolatait, és gondoskodni fogok arról, hogy a többi résztvevő figyelmesen végighallgassa a beszélőt. Miután mindenki elmondta a gondolatait, minden résztvevőnek lehetősége lesz arra, hogy kérdéseket tegyen fel és reagáljon az elmondottakra.

Mindenki számára elfogadhatóak ezek a feltételek?

Kérem, kapcsolják ki mobiltelefonjukat!

■ Alapvető szabályok

Szükség esetén a beszélgetés bármely szakaszában emlékeztesse a résztvevőket az alapvető szabályokra.

■ Beszámolók

Kérje meg egyesével a résztvevőket, hogy mondják el, mi történt. Ha konkrét elkövető is jelen van, kezdje vele.

■ Az elkövető(k)höz intézett kérdések

(Ha több elkövető van, mindegyiknek tegye fel ugyanazt a kérdést, majd kezdje előlről a következő kérdéssel.)

- *Először szeretném megkérni (személy neve), hogy mondja el nekünk, mi történt.*
- *Mit történt?*
- *És mit tett a cselekményt követően?*
- *Mit gondolt az eseményről akkor?*
- *Mit érzett az esemény megtörténtekor?*
- *Mit gondol az eseményről azóta?*
- *Hogy érzi magát most?*
- *Ön szerint kire nézve voltak következményei a történeteknek?*
- *Ön szerint kire nézve voltak következményei tettének?*
- *Gondolja, hogy (név) nézve voltak következményei tettének?*

Köszönjük, hogy megosztotta velünk gondolatait és érzéseit. Most megnézzük, hogy kire nézve voltak még következményei a történeteknek. A későbbiekben még lehetőséget kap arra, hogy reagáljon a mások által elmondottakra.

■ Az áldozat(ok)hoz, majd támogatóikhoz, majd az elkövetők támogatóihoz intézett kérdések

- *Hogyan szerzett tudomást a történekről?* (Ne tegye fel ezt a kérdést, ha a válasz egyértelmű.)
- *Milyen gondolatok jártak a fejében akkor?*
- *Mit érzett?* (Pl. mikor észrevette, hogy ellopták a rádióját.)
- *Milyen gondolatok fogalmazódtak meg Önben az azóta eltelt időben?*
- *Hogy érzi magát most?*
- *Mi volt a legnehezebb az egészben?*
- *Kire nézve voltak még következményei az esetnek?*

■ Az elkövető(k)höz intézett kérdések

Ön hallhatta a többi résztvevő hozzászólását, amelyekből kiderült, kire milyen hatással voltak a történetek. Szeretne reagálni az elmondottakra?

Tisztában van azzal, hogy az Ön által hozott döntés ilyen hatással volt mások életére? Szeretné valahogy jóvátenni tettét? (Ez eldöntendő kérdés, ezen a ponton ne várja el az elkövetőtől, hogy konkrét javaslatokkal álljon elő.)

■ Megállapodás

Át kell gondolnunk, hogy milyen konkrét megoldásokkal enyhíthető az okozott kár.

■ Először az áldozathoz és annak támogatóihoz, majd a többi résztvevőhöz (kivéve az elkövetőt) intézett kérdés

Mit vár ettől a találkozótól?

■ Az elkövető(k)höz intézett kérdések

*Ön hallotta az elmondottakat. Ön szerint milyen megoldásra van szükség?
Ön szerint mi lenne a helyes és a tisztességes cselekedet az Ön részéről?*

Ügyeljen arra, hogy a megállapodás konkrét elemeket tartalmazzon, az eredmények mérhetőek, a célok pedig reálisak, relevánsak és határidőhöz kötöttek legyenek, és időről időre sor kerüljön az elért eredmények felülvizsgálatára.

■ Minden résztvevőhöz intézett kérdés

Van valakinek kérdése vagy mondanivalója az elmondottakkal kapcsolatban?

■ Összegzés

Összefoglalva tehát (név) vállalta, hogy (vállalt tevékenység).

*Milyen érzései vannak az elhangzottakkal kapcsolatban?
(külön az egyes résztvevőkhöz)*

Fontos, hogy egyértelműen rögzítsük, milyen döntés született a találkozón. Elkészítünk egy megállapodást, amely azt a tevékenységet dokumentálja, amelynek elvégzését (név) jóvátétel címén vállalta. Az elkészült megállapodást minden résztvevő megerősíti aláírásával.

A találkozó lezárása előtt szeretne még valaki mondani valamit?

Kérje meg a résztvevőket, hogy fogyasszanak frissítőt és beszélgessenek, amíg Ön elkészíti a megállapodást, amelyet ezután minden résztvevő aláír.

A resztoratív konferencia forgatókönyve – Összefoglalás

Bemutakozás, a konferencia céljának és alapvető szabályainak ismertetése

Kérje meg egyesével a résztvevőket, hogy mondják el, mi történt.

1. Elkövető(k)
2. Áldozat(ok)
3. Az áldozat támogatói
4. A közösség tagjai
5. Az elkövető támogatói

Az elkövetőhöz intézett kérdések:

- Mit történt?
- És mit tett a cselekményt követően?
- Mit gondolt az eseményről akkor?
- Mit érzett az esemény megtörténtekor?
- Mit gondol az eseményről azóta?
- Hogy érzi magát most?
- Ön szerint kire nézve voltak következményei a történeteknek?

Az áldozathoz, az áldozat támogatóihoz, a közösség tagjaihoz és az elkövető támogatóihoz intézett kérdések:

- Hogyan szerzett tudomást a történetekről?
- Milyen hatással voltak Önre a történetek akkor?
- Hogyan befolyásolták a történetek az életét az azóta eltelt időben?
- Hogy érzi magát most?

Ezután kérdezze meg az elkövetőt, hogy kíván-e reagálni az elmondottakra.

Majd vesse fel, hogy milyen módon lehetne enyhíteni az okozott kárt.

Kérdezze meg az áldozatot, hogy mire van szüksége, majd kérdezze meg az elkövetőt, hogy szerinte mi lenne a helyes és tisztességes cselekedet a részéről.

Ha mindenki elégedett az eredménnyel, állítsa össze a megállapodást.

Összegzés, majd frissítők.

Resztoratív konferencia – Ki legyen jelen?

Gondolja át a következő lehetőségeket:

- a felek (bár nem minden esetben világos, hogy kik a felek)
- más, a konfliktus által érintett személyek
- a fenti személyeknek támogatást nyújtó személyek
- szülők/gyermekek gondviselői
- más családtagok
- a közösség olyan tagjai, akik segíthetik a probléma konstruktív megoldását
- olyan személyek, akiket érint a találkozó kimenetele

Néha hasznos, ha minden érintett megjelenik a találkozón, máskor az a kedvezőbb megoldás, ha csak az ügy főszereplői vannak jelen.

A résztoratív folyamatban közreműködő facilitátoroktól elvárható készségek és tulajdonságok

Készségek

- értő figyelem és kommunikáció
- összegzés
- kapcsolatépítés
- pártatlanság
- önérvényesítés, határozottság
- higgadság
- indulatok kezelése

Tulajdonságok

- mások szempontjainak megértése
- képesség arra, hogy tanuljon tapasztalataiból
- hitelesség
- nyitottság
- önismeret
- rugalmasság
- kiegyensúlyozottság
- az egyenlőség iránti elkötelezettség
- kreativitás

Az értő figyelemmel kapcsolatos készségek

- bátorítás
- elismerés
- ellenőrzés
- tisztázás
- megerősítés
- empátia
- különböző kérdések megfogalmazása
- reflektálás
- összefoglalás
- időzítés
- kiegyensúlyozottság
- megfelelő hangtónus és hangerő

A kérdésfeltevéssel kapcsolatos készségek

- **Nyitott kérdések** – cél a történetek feltárása: „Mi történt?”
- **Eldöntendő kérdések** – cél a részletek ellenőrzése: „Őn ott volt tegnap?”
- **Konkretizáló kérdések** – cél a további részletek feltárása: „Beszélne részletesebben arról, hogy...”
- **Pontosító kérdések** – cél a konkrét részletek feltárása: „Mit mondott Ön pontosan?”
- **Tisztázó kérdések** – cél az ellenőrzés: „Nem világos számomra, hogy..., elmagyarázná?”
- **Elbizonytalanító kérdések** – olyan helyzetekben, amelyekben más álláspont is elképzelhető: „Mennyire van ez összhangban a többi ténnyel?”

Kezden nyitott kérdésekkel, majd tegyen fel konkretizáló kérdéseket.

■ Összegzés

Az összegzés fontos készség a konfliktusrendezés terén. Ha valahol elakad, összegezze az addig megismert tényeket. Egy incidens vagy beszélgetés végén mindig alkalmazza az összegzés eszközt. Fontos, hogy ennek során az eredetileg elhangzott szavakat használja, vagyis ne próbálja értelmezni az elmondottakat, továbbá használjon egyszerű és tárgyilagos nyelvezetet, és kerülje a vádaskodást.

■ Az összegzés előnyei:

- összegzi a megismert tényeket
- segít abban, hogy a jelenlévők megismerjék egymás álláspontját
- megerősíti azt az érzést, hogy sikerült eredményeket elérni
- lehetővé teszi az érintettek aggályainak feltérképezését
- lehetőséget nyújt a félreértések tisztázására
- kiemeli a közös érdekeket és azokat a pontokat, amelyeket célszerű belefoglalni a megállapodásba
- lehetőséget nyújt az információk rendszerezésére
- lehetőséget nyújt az aktuális téma lezárására és a következő kérdéskör bevezetésére
- lehetőséget ad azon kérdések meghatározására, amelyekben még nincs egyetértés
- lezárja a folyamat egy szakaszát.

■ Megállapodások kidolgozása

A megállapodások kidolgozása során hasznos lehet az alábbi stratégiák alkalmazása:

- Összegezze a megismert tényeket.
- Kérdezzen rá, hogy helyesen foglalta-e össze az információkat, és nem hagyott-e ki valamit. Kérdezze meg, hogy milyen végeredményt látnának szívesen az érintettek.
- Közösén vizsgálják meg az elhangzott ötleteket és megvalósításuk módját.
- Ügyeljen arra, hogy mindenki lehetőséget kapjon arra, hogy elmondja gondolatait.

- Bátorítsa a résztvevőket a konstruktív közreműködésre. Néha dicsérje meg azokat, akik valóban konstruktív módon járulnak hozzá a probléma rendezéséhez.
- Törekedjen arra, hogy a megoldások minden érintett számára előnyösek legyenek.
- Ha konfliktus alakul ki, próbálja megnyugtatni a résztvevőket. Ha szükséges, tartson rövid szünetet. Emlékeztesse a résztvevőket az alapvető szabályokra.
- Ha elakad a folyamat, összegezze, meddig sikerült eljutni, és biztassa a résztvevőket a továbblépésre.
- Ha sikerült összeállítani a megállapodás feltételeit, győződjön meg arról, hogy azok minden résztvevő számára elfogadhatók.

Megállapodások megírása

Az írásban rögzített megállapodás nem jelent jogi kötelezettséget, célja mindössze az, hogy az érintettek számára dokumentálja a megállapodás feltételeit. Nem minden esetben van szükség megállapodásra, de amikor igen, ügyelni kell annak megfelelő megfogalmazására.

A megállapodással kapcsolatos kívánalmak:

- Nyelvezete legyen egyszerű és érthető.
- Tartalmazzon határidőket.
- Mindkét fél érdekeit egyenlő mértékben képviselje.
- Legyen pozitív.
- Legyen konkrét.
- Legyen megvalósítható.
- Tegye lehetővé a fejlődést.
- Minden érintett olvassa el és írja alá.

■ Megállapodások – találja meg a különbségeket

Olvassa el az alábbi két megállapodást, és jegyezze fel a különbségeket.

1. megállapodás

1. Béla és János megállapodnak abban, hogy mostantól kezdve barátok lesznek.
2. A rádiót idővel megjavíttatják.
3. Béla reméli, hogy kárpótlásul kap valamilyen összeget a rádió javíttatására.
4. Béla igyekszik majd kevesebb zajt csapni.
5. Béla idővel kap néhány könyvet, amelyeket olvashat.

2. megállapodás

1. Béla és János megállapodnak abban, hogy amikor találkoznak, köszönnek egymásnak.
2. Béla rádióját egy hónapon belül megjavíttatják.
3. Béla és János közösen viselik a rádió javításának költségeit.
4. János a jövőben nem hallgatja a rádiót este tíz óra után.
5. Ha a későbbiekben konfliktus alakul ki köztük, Béla és János igyekszik megbeszélni a problémákat.

■ Négy szemközti beszélgetések („Különtárgyalások”)

A különtárgyalásokat a résztvevők bármelyike és a facilitátor egyaránt igényelheti a folyamat során bármikor, pl. ha elakad a folyamat, ha már nehéz kontrollálni az érzelmeket, vagy ha a résztvevők fáradtak és célszerű szünetet tartani.

A teremben mindig legyenek frissítők, amelyek fogyasztása elfoglaltságot is biztosít a többi résztvevő számára, amíg a négy szemközti beszélgetés zajlik. Ha mód van rá, célszerű megkérni egy facilitátort/megfigyelőt, hogy a négy szemközti beszélgetés ideje alatt beszélgessen a másik résztvevővel.

A négy szemközti beszélgetés lehetséges céljai:

A résztvevők támogatása

- Lehetőséget nyújt arra, hogy a résztvevők lehiggadjanak.
- Lehetőséget ad arra, hogy a nehezebben megnyíló résztvevők is elmondják gondolataikat.
- Lehetővé teszi, hogy a résztvevők rendezzék gondolataikat.

A folyamat kontrollálása

- Megszakítja a folyamatot, ha az események nem konstruktív irányt vesznek.
- Lehetőséget ad a témaváltásra.
- Lehetőséget ad arra, hogy a facilitátor négyszemközt beszéljen egy résztvevővel.

A folyamat előmozdítása

- Segíti a folyamatot, ha a konferencia holtpontra jut.
- Segíti az érdekek és a lehetséges megoldások feltérképezését.
- Lehetővé teszi bizalmas információk feltárását.

Konzultáljon a másik facilitátorral

- Tisztázzák az esetleges nézetkülönbségeket.
- Beszéljék meg a stratégiát.
- Készítsenek listát a megbeszélendő kérdéskörökről.

A négyszemközi beszélgetésen

- A pártatlanság jegyében mindkét féllel beszélgessen négyszemközt.
- Mindkét féllel azonos ideig beszélgessen, ami ne legyen hosszabb néhány percnél (ne felejtse el, hogy közben a másik fél kíváncsian vár).
- Legyen megértő és pártatlan.
- Kérdezzen rá arra, hogy az elmondottakból mit adhat tovább a másik félnek.
- A négyszemközi beszélgetések után tegye lehetővé a felek számára, hogy a résztvevőkhöz szóljanak.

„Sétáló” (Shuttle) mediáció

(a kommunikáció a mediátoron keresztül zajlik, a felek közvetlenül nem találkoznak)

Előfordul, hogy a felek nem szeretnének találkozni, vagy a találkozó veszélyes lenne valamelyikük számára. Ilyen esetekben a mediátor a két fél között közvetítve segítheti a megállapodás kidolgozását. Még ez a megoldás is jobb, mintha egyáltalán nem kommunikálnának egymással a felek. Ráadásul előfordul, hogy a folyamat során mégis úgy döntenek a felek, hogy szeretnének találkozni.

Főbb tudnivalók:

- Ugyanazokra a készségekre van szükség, mint közvetlen találkozóknál.
- Szükség esetén kérdezzen rá arra, hogy valamely információt továbbadhat-e a másik félnek.
- Az információt mindig pontosan adja tovább.
- Ügyeljen a pártatlanságra, ne kommentálja az átadott információt.
- Ellenőrizze, hogy a felek pontosan megértették-e a lehetséges megoldásokat.
- Dolgozzon ki megoldást arra, hogyan fognak a felek kommunikálni a jövőben.
- A megállapodás azzal kapcsolatban is tartalmazzon megoldást, hogyan rendezik problémáikat a felek a jövőben.

Bocsánatkérő levelek

Néhány fontos pont:

- A levelet az elkövető írja meg.
- A levél legyen őszinte és hiteles.
- Ha az elkövetőnek nehezebb esik az írás vagy az olvasás, egy családtag vagy a mediátor segíthet a levél megírásában, de a szöveget az elkövetőnek kell diktálnia.
- A támogatók kérdésekkel is segíthetik az elkövetőt (pl. képzelje el, mire lenne szüksége ebben a helyzetben, ha ő lenne az áldozat).
- A levél végső változatát az elkövető írja meg.
- A nyelvtani hibáknak nincs jelentőségük, a gesztus, az igyekezet a fontos.
- A levelet a mediátor személyesen adja át az áldozatnak, mert előfordulhat, hogy az áldozat szeretné megbeszélni vele a levél tartalmát. A levél nagy hatással lehet az áldozatra – ez a hatás pozitív és negatív egyaránt lehet. Az áldozatot fel kell készíteni arra, hogy bocsánatkérő levelet fog kapni az elkövetőtől.
- Nem biztos, hogy az áldozat elfogadja a levelet, vagy reagál arra, de sokan megteszik.

A levél a következőket tartalmazza:

- mi történt és miért, őszintén, mentségek keresése nélkül
- miért pont az áldozatra esett az elkövető választása
- annak jelzése, hogy az elkövető tisztában van az áldozat érzéseivel
- a károkozás elismerése
- lehetőség szerint jóvátétel felajánlása

Két együtt dolgozó facilitátor kiválóan kombinálhatja készségeit és tapasztalatait, és kihasználhatják a különbözőségükből és hasonlóságaikból adódó előnyöket is.

A közös munka előtt

- Ismerkedjenek meg egymással.
- Ismerjék meg egymás stílusát.
- Tervezzék meg, hogyan osztják meg a feladatokat.
- Tervezzék meg, hogyan támogatják egymást.

Első találkozók

- Lehetőleg egyenlően osszák el egymás között a feladatokat.
- Tervezzék meg a találkozókat.
- Döntsék el, hogy ki melyik féllel veszi fel a kapcsolatot.
- A találkozók előtt döntsék el, hogy melyik fázisban ki irányítja a folyamatot.

Resztoratív konferencia előtt

- Hagyjanak elegendő időt az előkészítésre.
- Közösen tervezzék meg a konferenciát.
- Gondolják át, milyen problémák adódhatnak, és azokat hogyan oldhatják meg.
- Tervezzék meg, hogy kinek mi lesz a feladata.
- Döntsék el, hogyan osztják meg egymás között a felek bemutatásának feladatát.
- Dolgozzák ki az ülésrendet.

A konferencia során

- Figyelmesen hallgassák meg a résztvevőket.
- Ha bármelyikük elakad, a másik segítse ki.
- Szükség esetén konzultáljanak.
- Ha szükségét érzik, javasoljanak szünetet.

A konferencia után

- Búcsúzzanak el a résztvevőktől.
- Ha szükséges, végezzék el a papírmunkát.
- Tájékoztassák a koordinátort a találkozó eredményéről.
- Gondoskodjanak arról, hogy az utánkövetés megfelelően működjön.
- Beszéljék meg, hogy mennyire volt sikeres a konferencia, és vonják le a tanulságokat.

A RESZTORATÍV GYAKORLATOK ALKALMAZÁSA BÖRTÖNÖKBEN

A resztoratív gyakorlatok börtönökben történő alkalmazásával kapcsolatban részben ugyanazok a problémák merülnek fel, mint a közösségi alkalmazás kapcsán, néhány probléma azonban a környezet sajátosságaiból adódik. Néhol sikerült megoldani ezeket a problémákat, a megoldás kulcsa gyakran a kitartás. Az alábbiakban a legjellemzőbb problémákat, valamint a megoldásukkal kapcsolatos javaslatokat foglaljuk össze.

1. A programok indítása

A programokat különböző személyek kezdeményezhetik: áldozatok, elkövetők, a börtönszemélyzet tagjai, a látogatók tanácsa, ügyvédek, a börtönkáplán, vagy akár a közösség tagjai. Az érintettek kezdetben gyakran viszonyulnak gyanakvóan és elutasítóan az új módszerhez, a jelenséget fel kell ismerni és kezelni kell. A programok sikerének szempontjából nagyon fontos, hogy a börtön vezetősége, ideértve a parancsnokot is, higgyen a resztoratív megközelítésben.

2. Bejutás a börtön területére

Figyelembe kell venni, hogy a legtöbb börtönben szigorú biztonsági szabályok vannak érvényben, amelyeket a programok lebonyolítása során tiszteletben kell tartani. A börtönök személyi állománya általában idővel belátja a resztoratív gyakorlatok hasznosságát. A személyzettel, különösen pedig a kapcsolattartásra kijelölt személlyel való együttműködés nagyon fontos.

3. A börtön napirendje

A börtönökben gyakran előfordul, hogy hirtelen változik a napirend, ezt célszerű figyelembe venni a programok megtervezése során. Szintén előfordul, hogy egy-egy elítéltet szinte egyik napról a másikra átszállítanak egy másik létesítménybe. A börtönszemélyzettel kialakított jó kapcsolat gyakran segít a problémák megoldásában. Nincs értelme belemenni olyan vitába, amelyben nem nyerhet az ember, és nem szabad elfelejteni, hogy a resztoratív szakember csak vendég a börtönben.

4. Félelmek és kételyek

Az áldozatok, az elkövetők és a börtönszemélyzet gyakran bizalmatlanul fogadják az új kezdeményezéseket – főleg olyan esetben, ha az új program humánusabb megoldást jelent –, de ez a bizalmatlanság idővel, a tapasztalatok hatására oldódik. A resztoratív szemlélet számos ponton eltér a börtönökben alkalmazott hagyományos módszerektől. A személyzetnek időre van szüksége ahhoz, hogy belássa az új módszer előnyeit.

5. Anyagi háttér

A börtönprojektek finanszírozása gyakran csak rövidtávon biztosítja a szükséges anyagi hátteret. Nem ritka jelenség, hogy a támogatás megszűnése egy-egy sikeres projekt végét is jelenti. A programokra folyamatos nyomás nehezedik, hogy csökkentsék a költségeket, ami gyakran teszi szükségessé az újabb projektek leállítását. Ugyanakkor a resztoratív gyakorlatok alkalmazása csökkentheti például a börtönökben kialakuló incidensekkel kapcsolatban felmerülő költségeket. Egyes börtönökben azt tapasztalták, hogy a megváltozott légkörnek köszönhetően megtérültek a resztoratív program működtetésére fordított költségek.

6. A célok egyértelmű meghatározása

A programok kidolgozása során nagyon fontos a célok, célkitűzések, értékek és a filozófia egyértelmű és világos meghatározása.

7. Tanácsadás, az áldozatok és az elkövetők felkészítése

A találkozó/mediáció előtt időt kell szánni az áldozat és az elkövető megfelelő felkészítésére. Fontos, hogy minden érintett tisztában legyen a módszer előnyeivel és a folyamat menetével. Az előkészítés emellett lehetővé teszi a program munkatársai számára, hogy konkrét esetekben eldöntsék, hogy az érintettek alkalmasak-e a folyamatban való részvételre, vagy sem, esetleg alkalmasak, de még nem állnak készen rá.

8. Női elítéltek

A legtöbb országban jóval kevesebb program indul női elítéltek számára. Meg kell oldani, hogy a nők számára is egyenlő mértékben elérhető legyen ez a lehetőség.

9. Visszajelzés és értékelés

Minden esetben ki kell dolgozni egy rendszert, amely lehetővé teszi a folyamat és az eredmények értékelését. Az értékelést végző szakemberek között legyen független munkatárs, a személyzet egy vagy több tagja, valamint a folyamatban részt vevő szakember is. Az értékelés eredményei felhasználhatók a program fejlesztésére, valamint annak megállapítására, hogy a program elérte-e célját.

10. Elfogadás

Bár az áldozat-elkövető mediációt több mint 20 éve alkalmazzák, még mindig sok ember számára jelent újdonságot. Ilyen esetben gyakori a szkeptikus és elutasító hozzáállás. A szakemberek tapasztalatai szerint azonban idővel változik az érintettek véleménye. Nem ritka, hogy a börtönszemélyzet tagjai, akik különösen gyakran elutasítók az új módszerrel szemben, a tapasztalatok hatására lelkes támogatói lesznek a programnak.

Egyre több börtönben látják be a vezetők és a személyzet tagjai, hogy a resztoratív megközelítés segíti őket abban, hogy az áldozatok igényeit hatékonyabban kielégítsék, csökkentsék a konfliktusok számát, és a börtönöket, valamint a közösséget biztonságosabbá tegyék, ami összhangban van a börtönszolgálat céljaival, célkitűzéseivel és kötelezettségeivel.

■ 10 arany szabály

A resztoratív gyakorlatok alkalmazása csapatmunkát igényel.

Építs ki jól működő kapcsolatokat (esetleg hozz létre irányító csoportot).

Tanulj másoktól (pl. képzési programok).

Fogadd el a belső és külső eljárásrendeket.

Tájékoztasd a személyzetet.

Tájékoztasd az elítélteket.

Ügyelj az előkészítésre.

Úgy alakítsd ki a programot, hogy az illeszkedjen a börtön működésének struktúrájába.

Támogasd a konferenciákon létrejött megállapodásokat.

Értékelj és publikálj.

Egy példa a Börtönmediációs Szolgálat működésére

Mediációs szolgálat a börtönszemélyzet számára az Egyesült Királyságban

Az angliai és walesi, valamint a skóciai börtönszolgálat egyaránt alkalmaz mediációs gyakorlatokat a személyzet tagjai között kialakult konfliktusok rendezésére. A megoldás a személyzet minden tagjának rendelkezésére áll, diszkrét, informális, és nem az az elsődleges célja, hogy igazságot tegyen a felek között. Különösen alkalmas a személyes összetűzések, valamint az eltérő munkatílusból és felelősségi körökből adódó konfliktusok rendezésére. A személyzet önkéntes tagjai egy hatnapos mediátorképzést követően körletükön kívüli börtönökben, párokban dolgoznak.

A mediáció alkalmazásának előnyei:

- elősegíti az érintettek kommunikációs készségeinek fejlődését;
- lehetővé teszi a munkatársak képességeinek és potenciáljának pontosabb feltérképezését;
- elősegíti azt, hogy az érintettek felelősséget vállaljanak tetteikért;
- lehetővé teszi konstruktív megoldások alkalmazását a konfliktusrendezés során;
- megelőzi a konfliktusok elfajulását;
- minimálisra csökkenti a konfliktusokkal kapcsolatos költségeket (munkaidőkiesés, a vizsgálatok időigénye).

Angliában és Walesben mintegy 25 mediátort alkalmaz a Személyzeti Támogató és Jóléti Szolgálat (*Staff Care and Welfare Service*), akik 2005 és 2006 során a 40 megkeresésből 23 esetben folytattak le mediációt. Ezek mindegyike sikeres volt valamilyen szempontból: egyes esetekben a résztvevő felek közötti kommunikáció és megértés javult, míg más ügyekben megromlott barátságokat sikerült helyreállítani.

SZEREPJÁTÉKOKKAL KAPCSOLATOS ÚTMUTATÓ

■ Szereplők

Olvassa el szerepe leírását, és képzelje magát az adott személy helyébe. A gyakorlat segít megérteni azt, hogyan éli meg az ügyfél a konferenciát. Ha mód van rá, viseljen a szereplő nevével ellátott kitűzőt (a szereplő neve ne egyezzen meg az Ön nevével).

Nem szerencsés olyan karaktert eljátszani, aki Önhöz hasonló helyzetben van. Ha mód van rá, válasszon más szerepet. Ha nagyon kényelmetlenül érzi magát szerepében, kérje a játék megállítását, és cseréljen szerepet valakivel.

■ Megfigyelő(k)

A szerepjáték során a megfigyelő minél távolabb helyezkedjen el a résztvevőktől, de úgy, hogy még lássa és hallja a facilitátorokat és a résztvevőket. Célszerű a szerepjáték közben jegyzeteket készíteni és kitölteni egy visszajelző űrlapot. A megfigyelőnek figyelni kell a játék időtartamára is; a megfelelő időben le kell állítania a játékot, hogy elegendő idő legyen a szerepből való „kiszállásra” és a tanulságok megbeszélésére.

■ A szerepből való „kiszállás”

A szerepjátékosok egyesével felállnak, leveszik névkártyájukat, elbúcsúznak szerepüktől, kimondják saját nevüket és egy másik széken foglalnak helyet. Ez a facilitátorokra is vonatkozik.

■ Tanulságok megbeszélése

- A beszélgetés célja a szerepjáték folyamatának és a tanulságok megbeszélése.
- Mi ment jól a játék során?
- Hol merültek fel problémák?
- Hogyan érzik magukat a játékosok?
- Mik a legfőbb tanulságok?

■ Visszajelző űrlap

Az űrlap segítségével hasznos visszajelzést adhat partnerének.

Tegyen pipát a megfelelő információk mellé. ☒

Partnerem által alkalmazott hasznos elemek	Jellemző hibák, amelyeket partnerem elkövetett
☐ pártatlanság ☐ a mások iránti tisztelet ☐ a folyamat elmagyarázása ☐ bátorítás ☐ összegzés ☐ nyitott kérdések alkalmazása ☐ bizonytalan pontok tisztázása ☐ világos nyelvezet alkalmazása ☐ érthető kommunikáció ☐ emlékeztetés az alapvető szabályokra ☐ türelem ☐ a folyamat kézben tartása	☐ részrehajlás ☐ tanácsadás ☐ ítélkezés ☐ mások félbeszakítása ☐ előfeltételezés ☐ kihallgató stílus alkalmazása ☐ túl domináns szerep a kommunikációban ☐ zavaros nyelvezet alkalmazása ☐ motyogás ☐ az események fölötti kontroll elvesztése ☐ türelmetlenség ☐ indulatosság

■ 1. szerepjáték:

Első találkozók az 1. és a 2. fellel – konfliktus a börtöncellában

Tamás most érkezett a börtönbe, ahol József cellájában helyezik el. Kiderül, hogy Tamás rosszul lát, és az együttélés szabályait sem tartja tiszteletben: nem tartja rendben a dolgait, nem használja megfelelően a vécét, és megfenyegeti Józsefet, hogy éjszaka elvágja a torkát. József panaszt tesz a személyzetnél, és kérvényezi, hogy helyezték át egy másik cellába. Amikor kérdőre vonják, Tamás arra panaszkodik, hogy József annyira feltekeri a hangerőt a tévén, hogy ő nem tud aludni, és eldugta a rádióját is, csak hogy bosszantsa. A börtön személyzete a resztoratív programba utalja az ügyet.

Szereplők: Tamás, József, 2 facilitátor, megfigyelő (5)

■ 2. szerepjáték:

Resztoratív konferencia, áldozat-elkövető eset – rablás a benzinkúton

Két heroinfüggő testvér, István és Norbi egy éjjel arra kényszerítette egy benzinkút három dolgozóját, hogy adják át a kasszában lévő pénzt. Az idősebb testvér kést szorított a kútvezető torkához, és figyelmeztette a nőt, hogy testvérénél pisztoly van. Az egyik dolgozó elmenekült és riasztotta a rendőrséget. A két testvér erre elfutott, de hamarosan elfogták őket. Tettükért börtönbüntetést kaptak.

Az áldozatokat megviselte az eset, a mai napig nyugtalanul alszanak és szorongásos tüneteik vannak, ráadásul büntudatuk van, amiért nem tudták megakadályozni a rablást. Félnak attól, hogy a tettesek szabadulásuk után visszatérnek. Mindannyian elvesztették állásukat, mivel a rablások miatt a benzinkutat bezárták.

Az áldozat-elkövető resztoratív konferenciára a börtönben kerül sor. A találkozón a két testvér, nagynénjük és a három áldozat, Gábor, Edit és Péter van jelen. A vezetők minden résztvevőt felkészítettek a konferencia előtt. Minden résztvevő feszült.

Szereplők:

a két testvér: István és Norbi, nagynénjük, a 3 áldozat: Gábor, Edit és Péter, 2 facilitátor, 2 megfigyelő (10)

■ 3. szerepjáték:

Resztoratív konferencia – elítéltek közötti konfliktus: erőszakhoz vezető összetűzés étkezésnél

Sándor, a bv. egyik fogvatartottja ingerülten jelezte az ételt kiadó, Robi nevű elítéltnak, hogy a normál adagnál kevesebb levest és savanyúságot kapott. Másnap Sándor megütötte Robit, mondván, hogy ezt megérdemelte az előző napi viselkedése miatt. A börtön személyzete elkülönítette őket, majd később felajánlotta nekik a lehetőséget arra, hogy az ilyen helyzetben szokásos büntetés helyett egy resztoratív konferencián próbálják rendezni konfliktusukat. Időközben kiderült, hogy különböző pletykák keringenek a börtönben...

Szereplők:

Sándor, Robi, 2 facilitátor, megfigyelő (5)

■ 4. szerepjáték:

Első találkozás és resztoratív konferencia egy családi eset kapcsán – egy elítélt visszailleszkedése családjába és a közösségbe

A 43 éves Tamás 10 éve van börtönben gyilkosságért. Jó magaviselete miatt feltételesen szabadlábra helyezhetik, ha a bíró és a börtönigazgató ezt jóváhagyja. Családja – hűséges felesége, 15 és 17 éves gyermeke, valamint anyósa és apósa, akik a gyermekek nevelésében is segítettek, amíg Tamás börtönben volt – minden tekintetben mellette áll. A resztoratív konferencia célja az, hogy felkészítse Tamást a szabadulása után rá váró nehézségekre, és segítse visszailleszkedését családjába és a közösségbe.

Szereplők:

Tamás, Tamás felesége, Tamás 2 gyermeke: Kriszti és Zoli, anyósa, apósa, 2 facilitátor, 2 megfigyelő (10)

ESETTANULMÁNYOK

1. A resztoratív szemlélet alkalmazása a szabadságvesztésüket letöltötték társadalmi reintegrációjában (Negrea Vidia)

Az alábbiakban szeretnénk bemutatni a reintegrációs munkában is alkalmazható resztoratív megbeszélések szerepét és eredményeit egy elítélt szabadulásának esete kapcsán.

A Resztoratív Gyakorlatok Nemzetközi Intézete (*International Institute for Restorative Practices, IIRP*) által kidolgozott resztoratív gyakorlatok hazai képviselőjeként a Községi Szolgáltatások Alapítványa Magyarország már több alkalommal vett részt büntetés-végrehajtási intézetek reintegrációs munkájában, pártfogók képzésével vagy konkrét esetek támogatásával. A Balassagyarmati Fegyház és Börtönnel a Magyar Bünmegelőzési és Börtönmissziós Alapítvány tematikus csoportfoglalkozásának (Zákeus program) meghívottjaként kerültem kapcsolatba, akárcsak az intézet parancsnokával, akivel gondolkodni kezdtünk a resztoratív gyakorlatok alkalmazási lehetőségeiről a hosszú távú szabadságvesztés után szabaduló elítélteknél.

Kedvező egybeesés

Az együttműködés elindulásában és a célszemély kiválasztásában az alábbi tényezők játszottak szerepet. Egyrészt, a Zákeus programnak köszönhetően, az elítéltek csoportfoglalkozások során dolgozták fel bűncselekményeiket, és egyúttal a kapcsolatok helyreállításának lehetőségeivel is foglalkoztak. Ennek többek között az attitűdjeikben bekövetkező változás lett a következménye: a csoport egyes résztvevőiben tudatosult az egyéni felelősség az elkövetett cselekmények áldozataival szemben, amely motiválta őket arra, hogy valamilyen formában jóvátegyék tetteiket, és kiengesztelést nyerjenek a sértettektől.

A csoport résztvevőinek visszajelzése alapján elmondható, hogy a program megalapozta az „alulról” jövő kezdeményezéseket: az elítéltek motivációját saját reintegrációs esélyeik növelése és bűncselekményekből származó károk jóvátétele iránt.

Másrészt, a bv. intézet gyakorlatában a közösség javára végzett tevékenységek szimbolikus jóvátételként rendelkezésre álltak az elítéltek számára, de a bűncselekmények áldozataival való kapcsolatfelvétel módja, a közvetlen jóvátétel lehetősége és ezáltal a stigmatizációtól való megszabadulás még kidolgozásra vár.

Harmadrészt, az intézet vezetői fontosnak tartották támogatni azokat a folyamatokat, amelyek segítik az elítélteket abban, hogy visszanyerjék kontrolljukat sorsuk irányítása felett úgy, hogy ezzel hosszú távon is elkerülhessék a jogsértő magatartást, és a bűncselekményük miatt hátrányt szenvedett család, vagy sértett közösség számára is megfelelő és értékes legyen.

Találkozásunkkor a bv. parancsnoka arra kért, kíséreljünk meg egy komplex segítő beavatkozást az egyik elítélttel, akinél látványos változást tapasztaltak, és akinek családja – ellentétben a többi hosszú távú szabadságvesztést töltő elítélt családjával – még ha korlátozottan is, de végig megtartotta kapcsolatát vele: látogatták és leveleket küldtek neki.

A parancsnok és osztályvezető munkatársa fontosnak tartották támogatni az emberölés miatt hosszú szabadságvesztését töltő elítélt pozitív viselkedésváltozását és szerették volna, ha még a szabadulása előtt felszínre kerülnek azok a körülmények és kriminogén tényezők, melyek kritikusak lehetnek reintegrációja szempontjából. Véleményük szerint mind az elítélt, mind a kitartó család számára egyaránt segítséget jelenthet, ha közösen tervezhetik jövőjüket, és még az intézet végleges elhagyása előtt lehetőségük van átbeszélni, mérlegelni vagy akár megtapasztalni az újbóli közös együttlétet, ezzel is növelve esélyüket a 12-13 év utáni újrakezdésre és visszailleszkedésre.

A megfogalmazottak alapján egyértelműnek látszott, hogy ez a segítő beavatkozás a korábbi intervencióknál több időt és szervezést igényel, és több személy bevonásával is jár, ugyanakkor a bűncselekmény jellege miatt a jóvátételt és a kapcsolatok szélesebb körben történő helyreállítását is magába foglalhatja a szükségletek és erőforrások feltárása mellett. A felkérők együttműködési készsége és a kedvező körülmények (jó tapasztalataim a családi döntéshozó csoport módszerével) arra motiváltak, hogy kísérleti keretek között próbáljuk ki a resztoratív technikák és a szabadulás utáni beilleszkedést elősegítő tevékenységek ötvözését. Mindez felvetette olyan összetett beavatkozások igényét, amelyek összhangba hozhatják a börtönben végzett pártfogói tevékenységeket, az utógondozást a családsegítéssel, áldozatsegítéssel vagy a közösségi szociális munkával.

■ Az együttműködés

Az említett tematikus csoportfoglalkozás keretein belül találkoztam először Jánossal. Az emberölés miatt elítélt férfi ekkor fogalmazta meg a szabaduláshoz kapcsolódó elképzeléseit, aggályait, és segítséget kért a családjával való kapcsolat rendezéséhez és ahhoz, hogy kiengesztelést nyerhessen azoktól, akiket megbántott.

Kérése találkozott a börtön parancsnokának azon szándékával, hogy Jánost 1-1,5 év múlva esedékes szabadulásának előkészítése, és a család fogadókészségének feltérképezése érdekében fél év múlva néhány nap rendkívüli eltávozásra engedje, a családi kapcsolatok erősítése érdekében. Ezt az alkalmat a parancsnok a karácsonyi ünnepek idejére tervezte, de szükségét látta annak, hogy döntése előtt megbizonyosodjon arról, hogy ez a szabadság nem kockázatos senki számára.

A segítő beavatkozás kidolgozása érdekében megbeszéltük az együttműködés körülményeit a bv. intézet parancsnokával, osztályvezetőjével, valamint a Zákeus program szervezőjével. Megállapodtunk abban, hogy a közös munka resztoratív szempontok mentén fog szerveződni, így a döntéshozatal folyamatát, valamint a beavatkozások jellegét és gyakoriságát az ügyben érintett személyekkel együtt, szükségleteik és erőforrásaik figyelembevételével segítjük majd elő és határozzuk meg.

A közös munka az alábbi kérdésekre hívatott választ adni:

Visszafogadja-e a család az elítéltet? Ha nem, hová mehet szabadulása után? Ha igen, mire van szükség ahhoz, hogy a család és a szabaduló együtt lehessen a szabadság ideje alatt, illetve a szabadulást követően? Hogyan fogják kezelni az esetleges nézeteltéréseket, problémákat a többi családtaggal, illetve a település lakóival a szabadság alatt és után? Hogyan fogja a település visszafogadni az elítéltet? Mit tehet az elítélt annak érdekében, hogy az általa okozott sérelmeket jóvátegye? Mi kell ahhoz, hogy a bűnismétlés kockázata csökkenjen és az elítélt a társadalom hasznos tagjává váljon?

A megfogalmazott kérdések megválaszolására egy három fázisban történő intervenció mellett döntöttünk:

Az első fázisban egy megbeszélést szerveztünk a börtönben az elítélt és családja közötti kapcsolat tisztázása és erősítése érdekében tervezett rövid eltávozás előkészítésére.

A második szakaszban egy ún. családi döntéshozó csoportkonferenciára (CsDCs) került sor, a szabadulás időpontját röviddel megelőzően, az elítélt lakóhelyén, a család és a közösség más tagjainak bevonásával.

A harmadik szakaszra egy resztoratív konferenciát terveztünk, amelyben a bűncselekmény által okozott sérelmek enyhítésére, jóvátételére kerülhet sor az érintett közösségben, az áldozatok fogadókészsége szerint. A jelen írással az első két intervenciót mutatom be, mivel a harmadik még folyamatban van.

■ A családi kapcsolatok erősítése

Az elítélt motivációjának feltárása

János az említett csoportfoglalkozás alatt fogalmazta meg kérését, de ennek hátterére egy személyes megbeszélésben tértünk ki. A megbeszélésre egy külön teremben, nyugodt körülmények között került sor. Egy mosolygós, jól ápolt fiatal férfi jelent meg, hosszú copfba kötött hajjal, aki udvarias, ugyanakkor magabiztos és határozott ember benyomását keltette. A 35 éves János több mint egy évtizedes szabadságvesztés büntetését töltötte emberölés miatt. Bűncselekménye körülményeiről nem szívesen és múltjáról is csak keveset beszélt, igyekezett kitérni a téma elől és elsősorban jelenlegi helyzetéről és jövőbeni terveiről beszélt.

Elmondása szerint fiatal korában idős szülei nem tudták kordában tartani, iskolai tanulmányait félbeszakította, megszökött otthonról és sok meggondolatlanságot követett el, amelyekre azóta szégyennel és megbánással gondol. Akkoriban nem törődött a családi kapcsolataival, a különböző partnerektől született gyermekeivel sem, mert a könnyű életmód és a szórakozás vonzóbb volt számára. Elmondása szerint erőszakos magatartása sok nehézséget okozott számára mind bekerülése előtt, mind a büntetés első éveiben, de az, hogy élettársa és két közös gyermeke kitarzott mellette, valamint az utóbbi időben megismert keresztény értékek hatására megváltozott, más értelmet adott életének. Többször megismételte, hogy szeretne jó kapcsolatba kerülni az otthoniakkal, családcentrikussá válni és jóvátenni azt, amit másoknak okozott. A jó magaviselete miatt sok kedvezményt és lehetőséget kapott, ami könnyebbé tette a mindennapokat, de egyre inkább a szabadulás körüli kérdések foglalkoztatták. Beszélgetésünkkor a legnagyobb feszültséget az okozta számára, hogy szerinte élettársa ritkán és általánosságokat ír neki, ami meggátolja családja életének megismerését és kapcsolatuk erősítését. Elmondta, hogy az apai szerepre szeretne felkészülni még kikerülése előtt, és ezért is tartja fontosnak, hogy kommunikáljanak egymással. A családjával való találkozás és megbeszélés, valamint a rövid eltávozás ötletének nagyon örült, segítőkészen adta át azokat az információkat és telefonszámokat, amelyek a kapcsolatfelvételhez szükségesek és vállalta, hogy levélben jelez élettársának arról, hogy segítséget kért kapcsolatuk rendezéséhez.

A börtön parancsnoka lehetőséget biztosított arra, hogy a soron következő beszélő alkalmával, ha a család is készen áll rá, a beszélőn kívül egy közös megbeszélésre is sor kerülhessen, amelyen mindazok a családtagok részt vehetnek, akik fontosak lehetnek a szabadság előkészítésében.

A család felkészítése

Telefonos egyeztetés után 2009 augusztusában kerestem fel János élettársát és családját, az élettárs szüleinek házában. Egy szép, Tarna völgyi, Heves megyei, közepes nagyságú (négyezer fős) település szélén laknak. A földúton megközelíthető ház és az utca többi épülete elhanyagoltnak tűntek. János élettársa, Mária fogadott, aki egy kissé zavarban volt, szégyenkezve kért elnézést a ház külseje miatt. A fiatal, nagyon vékony és törekeny alkatú nő könnyekkel küszködve kísért be a házba és mutatott be családjának. A szülei és gyerekei is jelen voltak, valamint időközben egy kisgyerekes rokon is megjelent. A lakásban figyelemre méltó rend, tisztaság és a körülményekhez képest nagyon barátságos légkör fogadott. A beszélgetésen kiderült, hogy a szezonális munkából élő család igyekszik mindent megteremteni a 12 éves fiú és a 14 éves lány számára, hogy ne érezzék apjuk cselekményének és hiányának hátrányait. Ez azonban sokszor erőn felüli erőfeszítést igényelt mindannyiuk részéről, ami a település lakóinak többségéből tiszteletet és segítőkészséget váltott ki. Mária János levélírással kapcsolatos problémáját azzal hárította, hogy mindennapi küzdelmei során már nem marad energiája a levélíráásra, majd beszélt arról, hogy szomorúnak és dühösnek érzi magát amiatt, hogy egyedül van, de a párja iránt érzett szeretetről is. A beszélgetés érzelmi hőfoka megemelkedett, amikor a gyerekek elmondták, miként hatott rájuk apjuk cselekedete és távolléte. János fia könnyekkel küszködve mesélte el, miként bélyegezték meg már kisgyerekként apja miatt, és milyen nehéz számára, hogy ne erőszakosan reagáljon erre, ami elmondása szerint „nem mindig sikerült”, ezért pszichológus segítségét kellett kérniük. Ennek ellentételeként a lány nagy ambícióval kompenzálta helyzetük hátrányait és az általános iskolai tanulmányait kitűnő eredményekkel fejezte be. Mária édesanyjának kijelentése tükrözte legjobban a család attitűdjét Jánossal kapcsolatban: „...*tettét élırélem, ez bűn, de János egy szeretetre méltó ember, akit bármikor visszafogadunk, mindaddig, amíg a jó szándék fogja vezérelni. Kell a gyerekeknek az apjuk és Marinak is, mert csak őt szereti azóta is*”. Összintén örömmel fogadták a megbeszélés lehetőségét, és mind az ötven lejezték részvételi szándékukat.

János és a börtön képviselőinek tájékoztatását követően konkretizáltuk a megbeszélés időpontját, ismertettem annak felépítését, majd mindezt a családnak is visszajeleztem.

■ Resztoratív megbeszélés a családtagok között

A szabadságra felkészítő megbeszélés a börtönben zajlott, szeptemberben. A családtagokat egy rokon hozta el, akik – ígéretüknek megfelelően – mindannyian megjelentek. A megbeszélésen részt vett továbbá a parancsnok, az osztályvezető és a börtönpártfogó, aki a korábbi, már említett foglalkozásokat vezette.

A találkozás érzelmileg túlfűtött légkörben indult, mivel ez volt az első olyan alkalom, amikor mind a hatan együtt voltak. A parancsnok kezdte el a megbeszélést, ismertetve elképzelését, majd átadta nekem a szót a facilitálásra. A résztvevők számára már ismert resztoratív kérdések mentén (Mi történt? Hogyan érintett? Mire van szükség? Mit kell tenni?) folytattuk a beszélgetést, és körben haladva mindenki kifejtette véleményét. Az elmúlt évek jelentősebb eredményeit és nehézségeit osztották meg egymással a résztvevők a Jánoshoz kapcsolódó események tükrében. A családra pozitív hatást tett a parancsnok beszámolója János megváltozott magatartásáról, amit Mária hálásan és könnyes szemekkel fogadott. Majd ötletek hangzottak el arra vonatkozóan, hogy miként erősíthetnék kapcsolatukat a jelenlegi állapotban, hogyan oldhatná meg az intenzívebb kommunikációt, illetve hogyan tölthetik együtt az ünnepeket úgy, hogy ez mindenki számára megfelelő legyen. A megbeszélés felépítésének ismerete és a strukturált kérdésekre való felkészülés segített a beszélgetés bizalmas légkörének a kialakulásában és a problémák könnyed megoldása felé terelte a beszélgetés fonalát.

Az elvárások és konkrét tervek megosztásakor azonban János felszínre hozott egy olyan témát, amelyet a család mindaddig tabuként kezelt a gyermekek és az idegenek előtt. Itt mondta el, hogy az eltávozása alatt mind a *négy* gyerekével apaként szeretne törődni. A váratlan információ „bombaként” robbantotta fel a megbeszélés addig nagyon nyugodt és idilli hangulatát. A gyerekeket, akik csak egy féltestvérükről tudtak, sokkhatásként érte és a többi résztvevőből is mély érzelmi hatást váltott ki, a leblokkolástól az indulatos vádaskodásig.

A kritikus helyzetet a megbeszélés resztoratív eleme oldotta meg azáltal, hogy az érzelmek szabad áramlásának teret adva lehetőséget biztosított a résztvevőknek arra, hogy körben haladva beszélni tudjanak az adott kijelentés pillanatnyi hatásairól. A résztvevők szinte meglepődése és érzelmi visszajelzései segítettek Máriának abban, hogy kifejezhesse saját, mindaddig leplezett csalódottságát, dühét és szégyenét, amit János tettei miatt érzett.

Az érzelmi kitöréssel járó kijelentés tisztán mutatta azokat a konfliktusforrásokat, amiket a családi titkok rejtettek. Annak ellenére, hogy a helyzet átélése nehéz volt a résztvevők számára, a folyamat szempontjából a titok terhéől való megszabadulás nagyon pozitív fordulatot hozott a megbeszélésben és nyíltabbá tette a kommunikációt. Felszínre kerültek a valós szükségletek és elvárások a közös élettel kapcsolatban, így ettől a ponttól kezdve összpontosítani tudtak a közösen kezelendő problémákra, és sorrendet tudtak felállítani ezek között. A gyerekek jelenléte és a nagyszülők hozzászólásai, valamint az osztályvezető gondolatai segítettek Jánosnak megérteni kijelentése és viselkedése hatásait, és rámutattak azokra a tennivalókra, melyekben felelősséget és aktív szerepet tud vállalni.

A tennivalók között szerepelt a szülői szerep megtanulása is, melyben János először csak megfigyelő szerepet kapott a két gyerek és a többi családtag interakciója esetén, és vállalta, hogy csak a látottak megbeszélése után, az élettársával egyeztetve fog beleszólni a gyerekek nevelésébe. Jánost a gyerekek kérése érintette érzékenyen. Elmondása szerint nem gondolta, hogy a kislára is ennyire mély hatást gyakorolt az ő viselkedése. A gyerekek egyik kérése az volt, hogy együtt sétálhassanak apjukkal a településen, azért hogy *„mindenki láthassa, hogy nekünk is van apánk, aki már rendes, erős és jóképű és be tudjuk mutatni őt a barátainknak”*.

A két órás megbeszélés azoknak a tennivalóknak a pontosításával zárult, melyeket elsősorban a kapcsolatuk helyreállításáért és javításáért vállaltak, decemberig, illetve amelyeket az öt napos eltávozás idejére terveztek. Összességében a család, János és a gyerekek közötti jó kapcsolat kialakítását és a karácsonyi közös pozitív élményeket tűzték ki célul a szabadság idejére.

Nyugodt, békés légkörben zártuk le a megbeszélést, és mindannyiuk meglegedésére a család még egy órát kapott a közös együttlétre, idegenek jelenléte nélkül.

A megbeszélés alatt kialakult feszültség kezelésének módja, valamint a család működése és felelősségvállalása mind a kritikus, mind a többi téma kapcsán biztató jel volt a család, valamint az intézet vezetője részére, aki jóváhagyta a karácsonyi szabadságot. A parancsnok úr elmondta, még soha nem volt ilyen könnyű döntést hoznia egy fogvatartott eltávozásával kapcsolatban, mint jelen esetben, mert korábban soha nem volt alkalma megismerni a befogadó család működését és erősségeit. Látva János családjának összetartását, döntését megalapozottnak értékeli, mert megtapasztalta a család kontrolláló és támogató funkcióját egyaránt.

A bv. osztályvezetője szerint János viselkedése eltávozásáig pozitív maradt, részt vett intézeten kívüli rendezvényeken, amelyek során egyházi dalokat adott elő, várta az ünnepeket, de még mindig elégedetlen volt az otthonról kapott levelek mennyiségével. Úgy tűnt, hogy a hosszú szabadságvesztés alatt a levelezés fontossága János számára nagyobb hangsúlyt kapott, és azt remélte, hogy a megbeszélés után a család aktivitása e téren azonnal változni fog, legalább a gyerekek részéről. Csalódott volt, és nehezen tudta elfogadni, hogy nem kap több levelet, ami feszültséget keltett a Máriával történő telefonbeszélgetéseik során.

Az ünnepeket János 12 év után a családja körében töltötte, a sok rokon látogatása miatt egy igen zsúfolt program szerint. Feladatait és vállalásait a saját és a család visszajelzése szerint kielégítően teljesítette. Az otthon töltött időszak alatt ugyan adódtak kisebb feszültségek, János és élettársa ezeket is pozitívan értékelte. Elmondásuk szerint sokszor az alvás rovására döntöttek a konfliktusok megbeszélése mellett, amire János büszke volt, mert elmondása szerint korábban a nézeteltéréseket erőszakos fellépéssel zárta rövidre. János szerint mindketten sokat változtak, főleg ő, hiszen a párját mindig is jó embernek tartotta, de most már ő is tudott szeretetet adni és elfogadni.

Párja és anyósa nevelési módszere tiszteletet ébresztett benne, és a gyermekei büszkeséggel töltötték el. János időben és rendben tért vissza a bv. intézetbe, betartva a megbeszélés azon megállapodásait, melyek a családdal való kapcsolatok erősítését célozták. A megbeszélés elérte tehát célját: a család vissza tudta fogadni Jánost, sikerült megbirkóznia a problémákkal és János is eleget tett a családtagok igényeinek.

■ A családi döntéshozó csoportkonferencia (CsDCs)

A szabadulást megelőző megbeszélés előkészítése

A családi megbeszélés alkalmával felszínre kerültek azok a területek, amelyek hátrányt jelentenek Jánosnak és családjának, valamint sebezhetővé és kiszolgáltatottá teszik őket. Ezért János és családja társadalmi szerepének és erejének visszaszerzése érdekében egy közösségi stratégia kidolgozása látszott szükségesnek. Az együttműködést vállaló szakmai csoport ismét összeült, és egy szabadulás előtti CsDCs megbeszélés³ megszervezése mellett döntött.

3 Ezt a konferenciamodelt a KÖSZ Magyarország Alapítvány képzésein lehet elsajátítani vagy az IIRP honlapján ismerhető meg részleteiben: <http://www.iirp.org>.

A módszer sajátossága, hogy a megbeszélések a család aktív szerepvállalásával zajlanak, így ezeket a találkozókat valamennyien saját összefüggésüknek érezhetik. Ezért az előkészületekben, a szervezésben, a résztvevők meghívásában és a megbeszélés lebonyolításában a családtagok nagyobb szerepet kapnak.

Jánossal és a börtönpártfogóval egyeztetve került sor azoknak a személyeknek a felkészítésére, akik a korábban megfogalmazott kérdések megválaszolásában és a további lehetséges tennivalók kivitelezésében erőforrásként szerepet kaphatnak, immár a közösségi reintegrációban. Számos telefonos egyeztetés után került sor a témakörök, a lehetséges és szükséges résztvevők, a helyszín és az időpont megjelölésére. Mária a rokonokat és a családon kívüli támogatókat kereste meg, én pedig facilitátorként a szakembereket és a közösség képviselőit hívtam fel. Mivel az eljárás ismeretlen volt, mindenki kapott egy írásos tájékoztatót, és a KÖSZ Alapítvány két munkatársával együtt telefonon vagy a személyes találkozások során ismerttettem a konferencia célját, menetét és a résztvevők szerepét.

Mind a család, mind a település kulcsembereinek előkészítése során folytatott beszélgetésekből egyértelművé vált, hogy a megbeszélés a társadalmi érzékenység fokozására is hivatott, ugyanakkor hozzájárulhat az attitűdformáláshoz, a közösségi szolidaritás erősítéséhez, továbbá szolgálhatja a társadalmi reintegrációt segítő intervenciót és a források biztosítását egyaránt. Jánosban azonban a megbeszélés, amelyen a közösség több tagja is megjelent, azt a reményt keltette, hogy a szabadulás utáni időszakra vonatkozó tervei, melyek a konkrét elképzelések megbeszélésekor a valóságtól nagyon távoliakká bizonyultak, gyorsan és kevés erőfeszítéssel fognak megvalósulni. A felkészítő megbeszélésen főleg a munkavállalás, valamint az adósság törlesztésének lehetőségei kerültek előtérbe. A munka világából kiesett János fekete munkából és üzletelésből tervezte megélhetését és adósságainak törlesztését, melynek mértékét nem ismerte pontosan. Ezért a meghívottak körében olyan személyek meghívása is szerepelt, akik ezekhez a témákhoz pontos információkat vagy támogatást tudtak adni.

Minden megkeresett személy vállalta részvételét és azt remélte, hogy János hazakerülésével sem az előítéletek, sem rossz érzések vagy félelem nem fognak eluralkodni a településen.

■ A konferencia

A konferenciára júniusban, egy péntek délután került sor a település gyülekezeti imaházában. A család saját összejövételének jellegét az adta, hogy Mária, sógornő-jével és a lelkész asszonnyal közösen gondoskodtak a vendéglátásról Jánossal együtt, aki a konferencia időpontjára újabb néhány napos eltávozást kapott.

A *megbeszélés* összetett *célja* mindenki számára ismert volt: azon erőforrások feltérképezése, amelyekre János, szabadulása után a törvénytisztelő életmód kialakítása és folytatása érdekében támaszkodhat, továbbá egy közös terv kidolgozása a szabadulás utáni családi, és szűkebb-tágabb közösségi beilleszkedés folyamatára és a bűncselekménnyel okozott károk és sérelmek jóvátételére.

A résztvevők három csoportból tevődtek össze: a *család és hozzátartozók: 8 fő* (élettárs, anyós, sógornő, unokatestvérek és házastársaik), *szakemberek: 6 fő* (az aktuális és a területi leendő pártfogó, az áldozat családját ismerő pártfogó, bv. osztályvezető, a településen dolgozó körjegyző, családgondozó), *támogatók: 3 fő* (lelkész és felesége, pszichológus hallgató).

János vállalta a konferencia megtárgyalandó témáinak felvázolását és elképzeléseinek, illetve elakadásainak ismertetését. A közel két órán át tartó információ-megosztás alatt a szakemberek nyitottsága, problémamegoldó és támogató hozzáállása sok támpontot adott a családnak a döntések meghozatalához. A család egy óra alatt önállóan kidolgozta tervét, konkrét tennivalókkal, határidőkkel és felelősökkel, az alábbi témák szerint csoportosítva:

- *Lakás* – Mária szüleinek házában laknak szabadulás után, majd önálló lakásba költöznek.
- *Munka* – szabadulás után élni fog a közjegyző által ismertetett közhasznú munka lehetőségével.
- *Adósság* – a nagy összegű bírósági költségekből és az okozott kárból adódó tartozás rendezésével kapcsolatban a pártfogó felügyelő, a helyi szakemberek és támogatók segítségét kéri.
- *Keresztény életvitel* – családjával együtt folytatni kívánja a börtönben elmélyített keresztény szemléletet, imaházba jár, és itt zenéléssel járul hozzá a közösség jólétéhez.
- *Kapcsolatok* – sógora és rokonai támogatásával kerülni fogja a bűnöző ismerősöket és így próbálja jó szándékát bizonyítani a családjá és gyermekei felé.
- *Jóvátétel* – János szeretné jóvátenni a cselekménye által okozott sérelmeket a család és a közösség felé, majd az áldozat rokonai számára, amennyiben ez lehetséges. E téren újabb megbeszélés szükséges a közeljövőben.

A cselekményéből származó sérelmek jóvátételét családja és a közösség felé a konferencia napjától vállalta. Három hónap elteltével terveztük az utánkövető megbeszélést.

A szakemberek elfogadták a tervet és megállapodtak abban, hogy amennyiben János a szabadulás feltételeit megszegi, vállalnia kell az ezzel járó súlyos következményeket (visszakerülhet a börtönbe és elveszítheti családja támogatását).

A 4 órás megbeszélés meghitt és reményteljes hangulatban, köszönő szavakkal és a lelkész által mondott imával zárult.

A családtagok által kitöltött értékelő kérdőív teljes mértékű elégedettséget mutatott a konferencia formai és tartalmi elemeivel, saját szerepükkel és bevonódásukkal, valamint a megbeszélés eredményeivel kapcsolatban. Hasonló elégedettséget mutattak a szakemberek részéről érkező pozitív visszajelzések is, amelyben köszönetüket fejezték ki, hogy részt vehettek egy ilyen nehéznek tűnő ügy megoldása érdekében rendezett megbeszélésen és hozzájárulhattak sikeréhez. A családsegítő elmondta, hogy a megbeszélés előtt tartott az elítélttől, de a konferencia végén elmondta, hogy *„ilyen megbeszélések és összefogás miatt érdemes dolgozni. A mai nap visszaadta a szakmába vetett hitemet”*.

A család erejét megismerve a résztvevők gratuláltak Máriának és Jánosnak, és várakozásukat fejezték ki a közösség életébe történő bekapcsolódásukkal kapcsolatban.

A konferenciát követően János még 3 napot töltött el otthonában, mialatt családjával együtt hozzáálltak a megállapodásban foglaltak megvalósításához. Már másnap részt vettek az imaház egy rendezvényén, a következő munkanapon pedig János felkereste a családsegítőt.

A bv. bíró engedélyezte János ideiglenes szabadlábra helyezését, a vártnál jóval korábbi időpontban, így János a konferenciát követő hónapban már hazamehetett. A börtönből való szabadulása előtt, az együttműködés záró megbeszélésén János elmondta, hogy az utóbbi egy évben sokat foglalkozott a szabadulás gondolatával, remélve, hogy ha kikerül, minden probléma megoldódik. A találkozások során azonban rájött, hogy nem várhat másoktól lakást vagy pénzt, és ez csalódást okozott számára. Azt hitte, hogy a konferencián az önkormányzat képviselői megértik majd, milyen körülmények között kell élniük ezt követően, és anyagi vagy lakhatási felajánlás formájában fognak majd segíteni. Pozitívként azonban elmondta, hogy: *„meglepett, hogy olyan sokan tesznek erőfeszítést, hogy nekünk jobb legyen”*.

Elmondta továbbá, hogy örült, hogy a konferencián lehetősége volt saját szögéből elmondani bűncselekménye részleteit, mert mindenki másként ismerte a történeteket, és ez konfliktusokat okozhatott volna mind a családjában, mind az ismerősök körében. Örült, hogy a konferencia után több rokon is írt neki levelet, amelyet annyira hiányolt korábban. Értékelte a lehetőséget, hogy családja és a település szakemberei közösen részt vehettek egy hasznos megbeszélésen, mert azóta élettársa és gyermekei is szívesebben találkoznak a hivatal munkatársaival, és nyugodtabban vállalják fel előttük a problémákat. A konferencia alatt megtapasztalta, hogy nincsenek előítéletek vele szemben, és ez kellemesen érintette. Összességében mind a rokonokkal, mind a hivatalos személyekkel könnyebbé és őszintébbé vált a kommunikáció, amire korábban nem számított.

■ Két hónap elteltével

A település jegyzője örömmel számolt be arról telefonon, hogy János az önkormányzatnál dolgozik. Családjával ugyan a vártnál korábban albérletbe költöztek, de a családsegítő bútorokat tudott biztosítani nekik. Véleménye szerint mindannyian örülnek annak az összefogásnak, ami a konferencia során létre jött, és aminek pozitív következményeit már tapasztalják. A családgondozó elmondása szerint a gyerekek jól vannak, vidámak, örülnek és a fiúnál korábban tapasztalt magatartási problémák már nincsenek jelen. Nem érti ugyanakkor, miért kellett a családnak ilyen korán albérletbe költöznie, hiszen ezzel anyagi nehézségeket okozhatnak maguknak, de eddig még sikerült megoldaniuk, csak Márián látja, hogy nehézséget jelent ez számukra, ezért igyekszik beszélgetni vele és támogatni.

János és Mária jól érzik magukat, az apróbb nézeteltéréseket tisztázzák maguk között és boldogok az együttlét miatt. A közösségben sikerült megtalálniuk a helyüket, időnként elmennek a gyülekezetbe, de mindennapi anyagi gondokkal küszködnek, amit a rokonok segítségével próbálnak megoldani.

Beszámolójuk alapján úgy tűnik, hogy a napi problémákat feldolgozva megpróbálják megteremteni saját határaikat és kialakítani megküzdési stratégiájukat, megőrizve stabilitásukat.

■ Összegzés

Annak ellenére, hogy a családi döntéshozó csoportkonferencia utánkövetése előtt állunk és csak informális visszajelzések állnak rendelkezésünkre, a résztvevők elégedettsége alapján elmondható, hogy ez a típusú megbeszélés alkalmas eszköz arra, hogy a szabadulás előtt állók túllépjenek a visszakerülés zökkenőin, és minden érintett csoport igényei érvényesülhetnek. A tágabb rokonság és a közösség tagjai hihetetlen mennyiségű segítséget képesek felajánlani, mint például azonnali munkalehetőség, kisebb anyagi segítség, jogi vagy életvezetési tanácsadás. Az ismertetett eset megerősíti azt az elképzelést, hogy a reintegrációs munka során érdemes a család és a közösség tagjait is bevonni a döntéshozatalba, akik képesek arra, hogy az elítéltek és családjuk körüli nehézségeket összetartó erővé kovácsolják.

A két megbeszélést követő harmadik resztoratív beavatkozás az áldozat hozzátartozóinak kíván segítséget nyújtani, amely most már nem a bv. intézet, hanem a család, a területi pártfogó és a közösség részvételével és támogatásával valósul meg.

*Negrea Vidia, facilitátor,
Közösségi Szolgáltatások Alapítványa Magyarország*

2. Családi döntéshozó csoportkonferencia egy hosszú ítéletről szabadult ember ügyében

(Dr. Horváth Sarolta)

Az eset

Elemért 13 évvel ezelőtt, megbilincselve, egy rendőrautóban látták utoljára rokonai. Nem tudták mire vélni a dolgot, hiszen kisebb mértékű alkoholizáláson és az élet-társával való veszekedéseken kívül korábban semmi rosszat nem tett. Hamarosan kiderült, hogy bátyja házában megöltek egy embert, aki talán bátyja feleségének szeretője volt. A szomszéd faluból való, nem sokan ismerték. Az asszony volt otthon, annak fia és Elemér. Elemér azért ment át bátyjához, mert éppen összeveszett élettársával, aki megint italozott és hosszú időre magára hagyta őt, és az akkor két év körüli gyermeküket.

Elemér az elkövetett bűncselekményért hol bátyja fiát hibáztatja, mondván, hogy ő ölte meg az embert, majd később anyjával együtt vallva rákente az ügyet, hol akkori élettársát, amiért annyira felmérgezte, hogy aznap este el kellett mennie otthonról.

A börtönből többször próbálta felvenni a kapcsolatot az otthon maradt testvérekkel, rokonokkal. Leveleire nem érkezett válasz. Egyik unokaöccsének felesége küldött egy-két levelet és benne képeket a felcseperedő fiáról, meg hírt a többi rokonról, de aztán ez a kapcsolat is valahogy megszakadt. Az ítélet vége felé egy zárkatárs biztatására a gyámhivatalt is megkereste, hogy hadd láthassa a fiát, de a hivatal csak a levelezést engedélyezte. Levelet írt, választ nem kapott.

Próbáltam én is felkeresni a testvéreket levélben. Javasoltam, hogy még szabadulás előtt próbáljuk közösen megbeszélni Elemér sorsát. Két testvéréről kiderült, hogy meghalt. Négy még bizonyára él, mert a leveleket átvették. Választ azonban nem kaptam. Egy távolabbi faluban élő nővérenek fia telefonon jelentkezett, és mondta, hogy ők befogadják szabadulás után Elemért, ha kell, de a megbeszélés gondolata nem villanyozta fel őket.

Elemér a hír hallatán azt mondta, hogy hozzájuk semmiképp nem költözne, mert nővére férje alkoholista. Maradt hát az a lehetőség, hogy Budapesten marad egy hajléktalanszállón.

Elemér a börtönben tanult meg írni, elvégezte az általános iskola első 4 osztályát. Egyik tanárnője pártfogásába vette, valószínűleg azért, mert az átlagnál sokkal tisztellettudóbb, elkeseredettebb embert ismert meg benne. Szabadulása előtt úgy tűnt, gyakorlatilag ez a nyugdíjas korú tanárnő lesz az egyetlen fogódzó számára a külvilágban. Hajléktalanszállóra került, lába érszűkületes volt, majdnem levágták, végül megmaradt a lába, de meg kellett műteni, és addig munkába se állhatott, amíg fel nem épült. Túl sok esélye amúgy sem volt a munkára, 13 év letöltése után, 4 osztállyal, romaként, rossz egészségi állapotban. Egy gyártósori összeszerelő munkára jelentkezett. Mondták, hogy teszt lesz a felvételin, megpróbáltunk hát kitölteni egy IQ-tesztet. Akadozva ugyan el tudta olvasni a feladatot, de nem értette meg, nem állt össze a mondat értelme a fejében. Ha felolvastam neki én, akkor hibátlanul megoldotta. De a munkafelvételnél nem kérhetett senkit arra, hogy olvassa fel neki a feladatot. Minden egyes kudarc után (melyből akadt bőven, szinte naponta) elgondolkodott azon, hogy mégiscsak jobb lenne neki otthon a falujában. Hogy talán a testvérei – még ha nem is reagáltak a leveleire – fogadnák. Aztán rögtön sorakoztak az ellenérvek is: ott él volt élettársa, akire nagyon haragszik, és talán nem lenne jó vége a találkozásnak. Testvére fia is szabadul előbb vagy utóbb, vele sincs leredezve semmi. És a testvérei, ha akarták volna, hogy hazamenjen, megírhatták volna neki a börtönbe. A nyugdíjas tanárnő is azt mondja, hogy jobb, ha Pesten marad, és rá nagyon hallgat, mert sokat köszönhet neki.

Megbeszéltük, hogy mégiscsak megpróbálunk összehozni egy CsDCs-t, hogy a dilemmákat a családtagokkal és az érintettekkel együtt lehessen végiggondolni.

■ Előkészítés

Elemér Baranya megyei szülőfalujának látványa siralmas volt: omladozó, elhanyagolt házak, földutak, gaz, az utcákon rengeteg nő és gyerek, férfiak sehol. Először megpróbáltuk megkeresni Elemér szülőházát. Úgy összedőlt és benőtte a gaz, hogy a helyét is nehéz volt megtalálni. Testvére, Anna lakott ehhez a helyhez a legközelebb. Ő egy viszonylag nagy és a többihez képest jó karban lévő házban él gyermekeivel és unokáival. Szívesen fogadott minket. Mondta, hogy várták Elemért szabadulásakor, azóta aggódnak, mert nem hallottak róla hírt. Befogadni nem tudják, mert sokan vannak, de szívesen látnák, beszélnének vele. Később kiderült, hogy Anna a bűncselekmény miatt nagyon tart Elemértől, úgy gondolja, bármikor előfordulhat (ismét) hogy megöl valakit. Nem érezné magát biztonságban, ha náluk lakna.

Ezután legidősebb nővéréhez mentünk, aki szintén a közelben lakik. Az ő háza kicsi, rossz állapotú. Egy fogyatékos fiatal lánnyal él itt kettesben. Egészségi állapota láthatóan nagyon rossz. Rettentő vékony, nehezen tartja magát, alig tud menni. Látna őt, teljesen világos, hogy miért nem reagált annak idején a levélre. Elemér neve hallatán megörült. Várja, szívesen látná, de nincs abban az állapotban, hogy érdemben hozzá tudna szólni ahhoz, hogy hol lenne Elemérnek jobb helye.

Egy harmadik nővér, Mária szintén a faluban él. Nem túl nagy háza kissé rendezetlen. Gyermekei és unokái is vele laknak. Gondolkodás nélkül azt mondta, hogy Elemér menjen hozzájuk lakni. Nála nem érezni azt a szorongást, amit Annánál. Mikor a bűncselekményről és következményeiről beszélünk, akkor is csak az a fontos számára, hogy Elemér a testvére, és neki segítenie kell rajta, még ha pénz és hely szűkében is van.

Elindultunk Elemér volt élettársához és fiához. Útközben megállított minket egy asszony. Kiderült, hogy ő az, aki a börtönbe a leveleket és a fényképeket küldte. Alig várja, hogy lássa Elemért. Állítólag írt neki levelet szabadulása előtti héten, hogy ők befogadják, de a levél visszajött a börtöntől azzal, hogy Elemér már szabadult, azóta aggódnak Elemérért.

Megtaláltuk Elemér volt élettársát. Azóta új kapcsolata lett és további négy gyermeke született. Ingerült, agresszív volt, káromkodott. Elzárkózott az elől, hogy a gyerek tartsa a kapcsolatot az apjával, „azzal a börtöntöltelékkal”. Nehezményezi, hogy Elemér az elmúlt 13 évben nem fizetett gyerektartást. „Adja oda a pénzt egybe, akkor majd láthatja a gyereket.” Elemér sorsa a legkevésbé sem érdekelte. A konferenciára nem akart eljönni. Feljelentéssel fenyegetőzött, ha Elemér a háza környékére megy. Idővel kicsit megenyhült, megengedte, hogy beszéljünk a fiával. A fiú egy nagyon halk szavú kamasz, jóval fiatalabbnak tűnik a koránál. Anyja jelenlétében mondta, hogy nem kíváncsi apjára. Mondtuk, hogy apja csak azt kéri, legalább egyszer adjon neki másfél órát, és hallgassa meg őt is. Kértük, hogy gondolja át a dolgot, és megígértük, hogy értesíteni fogjuk a konferencia időpontjáról, hogy eljöhessen, ha akar.

Ezután átmentünk abba a faluba, ahol másik nővére, Rozi él. Az ő fia telefonált annak idején, hogy befogadnák Elemért. Ez a falu teljesen más képet mutat. Rendezett, gondozott házak, kertek. Közmunkások dolgoznak mindenfelé az utcákon. Csak a falu szélén van néhány szegényebb ház. Rozi az egyik ilyenben lakik családjával. Nem értik, hogy Elemér végül miért nem költözött hozzájuk szabadulása után. Természetesen ott akarnak lenni a megbeszélésen, és azt mondták, meg tudják oldani a szülőfaluba való átjutást is.

Néhány nappal később telefonon sikerült beszélni a családgondozóval, aki megígérte, hogy rendelkezésre bocsátja a családsegítő irodáját a konferenciára. Egy személyben képviselni is tudja az önkormányzatot, és a gyermekjóléti szolgálatot. Beszél majd az elérhető szociális ellátásokról, közfoglalkoztatásról. Elemér fiának ügyét ismeri, ő a család családgondozója. A gyámhivatali ügyintéző meghívását nem tartja indokoltnak, ő amúgy sem valószínű, hogy odautazna szerinte a távolabbi kisvárosból.

A nyugdíjas tanárnő és annak férje is velünk tart majd, mert itt Budapesten továbbra is ők Elemér támogatói. Elemér időközben elkezdett náluk, a társasházban dolgozni takarítóként. Heti 3x4 órát dolgozik, ezért havi 28 000 Ft-ot kap. A szálló díja 7 200 Ft. A maradék pénzből és a tőlük rendszeresen kapott ételéből él Elemér jelenleg.

■ A megbeszélés

A konferencia napja előtt ismét felhívtuk telefonon az összes résztvevőt, hogy meggyünk, és őket is várjuk. Mindenki azt jelezte, hogy részt tud venni a megbeszélésen. Megérkezésünk után Anna házába mentünk, ahol gyülekeztek a rokonok, majd onnan együtt indultak a konferencia helyszínére. Kolléganőmmel már rég berendeztük a termet, amikor elkezdtek nagyon lassan szállingózni az emberek. Közben kiderült, hogy a közeli faluban lakó testvére és annak családja mégsem tud jönni, mert hónap vége lévén nincs pénzük benzinre, és nem sikerült kölcsönt kérniük senkitől. Legnagyobb meglepetésünkre azonban olyanok is jöttek, akiket korábban nem láttunk, akikkel még soha nem beszéltünk. Újabb és újabb padokat kellett félretolni és székekkel bővíteni a kört, hogy elférjünk. Már zsúfolásig tele volt a terem, amikor Elemér megérkezett. Ő maga is meglepődött az összegyűlteket számán, és nagyon meghatódott.

A megbeszélés kezdetén mindenki bemutatkozott. A mintegy 40 jelenlévő ember közül sok volt, akire Elemér nem is emlékezett, csak a rokonsági fok meghatározása után tudta beazonosítani, vagy aki azóta született, hogy Elemér börtönbe került. Mindenki őszinte érdeklődéssel fordult Elemér felé. Meglepő módon, a sok ember és gyermek jelenléte ellenére is könnyen és gördülékenyen ment a megbeszélés. Az emberek figyeltek egymásra, nem vágtak egymás szavába, nem beszélgettek mellékesen, hanem mindenki arra figyelt, aki éppen beszélt.

Esetküldőként elmondtam, hogy Elemér folyamatosan azon gondolkozik, hogy hol lenne jobb élnie. Budapesten a szállón, vagy ebben a faluban, esetleg ott, ahol másik nővére lakik. Mivel mindegyik lehetőség mellett és ellen is rengeteg érvet találtunk, szeretném, ha közösen gondolnák végig a kérdést, és segítenének Elemérnek a döntés meghozatalában.

E kérdésről mindenki elmondta a véleményét. A hozzászólók szintén sok ambivalens dolgot mondtak. Ennek kapcsán több téma is felmerült:

1. ha úgy döntenek, hogy itt marad, ki fogadná be őt,
2. miből tudna élni, milyen munkalehetőségek vannak a környéken,
3. milyen veszélyeket látnak abban, ha itt marad, ezen belül:
 - a volt élettárssal való kapcsolat,
 - bátyja fiával való kapcsolat,
 - más konfliktusok,
 - alkoholizálás.

Lassan körvonalazódott, hogy mégiscsak Budapest mellett szól több érv, ugyanakkor erős igény merült fel arra, hogy a családi kapcsolatokat felelevenítsék és ápolják. Kérték, hogy maradjon ott Elemér néhány napig a családja körében, hogy megismerkedhessen közelebből is a bekerülése óta született vagy felnőtt rokonokkal, illetve, hogy megbeszéljék mi minden történt az elmúlt 13 évben.

Ezért a megbeszélés második részében a faluban eltöltendő néhány nap megszervezése lett a központi téma. Meg kellett beszélni, hogy hány napig tud maradni, ehhez figyelembe kellett venni, hogy a szállóról 8 napot lehet távol, azután elveszíti a férőhelyét. Szintén gond, hogy 7 200 Ft szállódíjat be kell fizetnie, de ha kiesik egy hétig a munkából, akkor jövedelme nagyjából éppen ennyivel lesz kevesebb.

Meg kellett tudni, hogy munkáltatója, a nyugdíjas tanárnő férje, tudja-e őt nélkülözni egy hétre. Nem veszíti-e el ezzel a döntéssel a jelenlegi egyetlen jövedelemforrását és a házaspár támogatását?

Akadálnak tűnt az is, hogy Elemérnek nincs pénze, ezért gondot jelent majd a viszszautazás. Ki és hogyan tud neki ebben segíteni?

Ki fog segíteni neki abban, hogy a megfelelő időben visszaérjen Budapestre?

Mivel a rokonok közt felfedezhető volt némi rivalizáció, féltékenykedés és kisebb konfliktusok, fontosnak tartottuk pontosan rögzíteni, hogy mikor kinél alszik, ki gondoskodik az ellátásáról.

Szeretne találkozni a másik faluban lakó testvérével is. Ki tud neki segíteni abban, hogy ájtusson oda?

Hogyan kerülhető el, hogy volt élettársával konfliktusba kerüljön, ha egy hétig a faluban tartózkodik?

Van-e rá esély, hogy gyermekével találkozzon? Ha igen, hogyan oldható meg, hogy a találkozás miatt se alakuljon ki konfliktus a volt élettárral? Ki tud ebben segíteni?

Elemér mindenekelőtt a tanárnővel egyeztetett erről telefonon. Miután megkapta a hozzájárulását ahhoz, hogy egy hétig távol maradjon, magára hagytuk a családot a többi kérdés tisztázására.

Beosztották, hogy mikor kinél alszik. Megbeszélték, hogy összeadják a visszautazáshoz és a szállódíj befizetéséhez szükséges pénzt. Kiszámolták, hogy ki mikor milyen támogatást kap, és hogy abból mikorra tudják összeadni az utazáshoz szükséges költségeket. Egyik unokaöccse, Zoltán ott a helyszínen elkezdte összeírni, hogy melyik rokon mikor és hány forintot ad erre a célra.

Megbeszélték, hogy Anna nevű testvére nem pénzzel járul hozzá az utazáshoz, hanem kocsival elviszi Szentlőrincig, ahonnan közvetlen vonat jön Budapestre, illetve valamelyik nap átviszi a másik faluban lakó testvérhez látogatóba.

A gyermekével való találkozás ügyében arra jutottak, hogy egyik unokaöccsének gyermeke együtt járt a fiúval iskolába, és elég jóban van vele. Megígérte, hogy megpróbál a fiúval apjáról beszélgetni, és felajánlani neki, hogy ha akar, önáluk találkozhat vele egyik nap iskola után.

Kijelölték azt a családtagot, akinek a felelőssége vigyázni arra, hogy Elemér ne keresse fel a volt élettársát, illetve megegyeztek abban, hogy mindenki figyel arra, hogy esetleges véletlen találkozás során ne legyen köztük szóváltás, és ne fájulhasson el a helyzet.

A megállapodást mindenki aláírta, a tanárnőt pedig telefonon értesítettük az eredményről.

Elemér nélkül indultunk vissza Budapestre, és vártuk, hogy visszaér-e a megbeszélteknek megfelelően.

A megbeszélt időben visszaért. Kicsit ugyan kevesebb pénzzel, mint amiben eredetileg megállapodtak, de ellátták útravalóval és a szállódíjhoz is kapott némi hozzájárulást. Fiával végül nem sikerült találkozni, mert az hetes iskolába jár Barcsra, és csak hétvégén volt otthon, annyi idő pedig nem volt elég a meggyőzésére. Élettársával ugyan találkozott véletlenül, de nem torkolt erőszakba a találkozás.

Meglátogatta minden rokonát, megismerkedett mindenki-vel. Megbizonyosodott arról, hogy vannak támogatói, akik szeretik, és akiknek számít, hogy mi van vele. Ugyanakkor arról is meggyőződött, hogy a körülmények miatt még mindig több esélye van Budapesten boldogulni, mint otthon. Ezért az lett a célja, hogy Budapest-
pesten találjon olyan munkát, amiből meg tud élni, és amiből azt is megengedheti magának, hogy időnként hazalátogasson a falujába.

Anna nevű nővérével később beszéltem telefonon, aki elmondta, hogy az együtt töltött egy hét után már egyáltalán nem tart testvérétől, újra képes bízni benne.

Dr. Horváth Sarolta
facilitátor, pártfogó felügyelő

1. A bűncselekmények áldozatokra gyakorolt hatását tudatosító csoportok a bristoli börtönben

Ez az esettanulmány a bristoli börtönben 2003 és 2004 között működő, a bűncselekmények áldozatokra gyakorolt hatását tudatosító csoportok munkáját ismerteti.

Egy hathónapos programot követően, amelynek során 2001 és 2002 között resztoratív gyakorlatokat vezettek be három angliai börtönben, a bristoli börtön további anyagi támogatást kapott arra, hogy 2003 áprilisa és 2004 márciusa között egy resztoratív igazságszolgáltatási projektet bonyolítson le. A projekt egy bűncselekmények áldozatokra gyakorolt hatását tudatosító csoportok részvételével zajló program kidolgozását és megvalósítását, az elítéltekkel végzett egyéni munkát, és az áldozatokkal kapcsolatot tartó szolgálat fejlesztését foglalta magában. A célcsoportba visszaeső elkövetők, valamint utcai bűncselekmények (rablás, testi sértés stb.) kapcsán vizsgálati fogságban lévő vagy elítélt személyek tartoztak. A projektben azonban más elítéltek is részt vehettek.

Mivel a bristoli létesítmény helyi börtön, gyakran előfordul, hogy egy-egy bentlakót szinte egyik napról a másikra egy másik létesítménybe szállítanak át, hogy helyet szabadítsanak fel az újonnan érkező elítélteknek. Ezért a programot úgy alakították ki, hogy egy hét alatt lebonyolítható legyen. Alkalmazkodni kellett a börtön napi-rendjéhez is. Ennek megfelelően a leghosszabb rendelkezésre álló idő 2 óra 15 perc volt a hét három napján, hétfőn, szerdán és csütörtökön.

Az év során 80 önkéntes jelentkezett, közülük 33 részt is vett a programban. (Voltak, akiket időközben másik létesítménybe szállítottak át, másoknak pedig a bíróságon kellett megjelenniük vagy a jogi képviselőjük tett látogatást náluk, ezért mikor a rendelkezésre álló anyagi források elfogytak, még sokan voltak várólistán.) A résztvevőket hat, 4-8 fős csoportba osztották, a foglalkozások az oktatási blokk egyik helyiségében zajlottak.

4 Az itt olvasható külföldi esetek Marian Liebmann *Restorative Justice: How it works* c. könyvéből kerültek felhasználásra a szerző engedélyével. (Liebmann, 2007)

A program struktúrája a következő volt:

■ 1. modul: Áldozatok

- Bemutakozás.
- Skála gyakorlat – a foglalkozásvezető állításaira (pl. „az áldozat hibája az, hogy itt vagyok”) reagálva a résztvevők a terem két vége közötti „skála” valamelyik pontjára állnak annak megfelelően, hogy mennyire tartják igaznak az állítást, majd megmagyarázzák döntésüket.
- Bűncselekmények rangsorolása súlyosság szerint.
- A bűncselekmények áldozatokra gyakorolt hatása – csoportos gyakorlat.
- A bűncselekmények következményei – rövid beszélgetés.
- Szerepcsere gyakorlat – a facilitátor alakítja az elkövetőt, a résztvevők pedig egy olyan személyt, akire nézve következményei voltak a bűncselekménynek.
- Értékelés.

■ 2. modul: Család, barátok és a közösség

- Csoportjáték (célja annak tudatosítása, hogy mindenki számos különböző csoportba sorolható).
- „Szenvedtem és szenvedést okoztam” (annak elfogadása, hogy számos elkövető korábban maga is volt már áldozat).
- Fantázia gyakorlat – a résztvevőknek egy bűncselekményből kiindulva ki kell találniuk, milyen ember az áldozat, mit gondol, és mit érez.
- A gyakorlat után az elkövetők reflektálnak az általuk elkövetett bűncselekményre.
- Minden résztvevőnél egy-egy szerepkártya van, és csak akkor lépnek előre egy állítást követően (pl. „Nem érzem magam veszélyben éjszaka az utcán”), ha a szerepnek megfelelő válaszuk igen; ez a gyakorlat azt mutatja meg, hogy azokra nézve, akik eleve sebezhetőbbek, súlyosabb hatással van egy bűncselekmény.
- Megtisztító zápor – fizikai gyakorlat, célja az, hogy a résztvevő maga mögött hagyja személyes problémáit.
- Értékelés.

■ 3. modul: Én és az áldozataim – a kivezető út

- Bankjegy gyakorlat – az utcán Ön előtt haladva valaki elhagy egy bankjegyet. Befolyásolja a döntését, hogy felveszi-e a bankjegyet az, hogy ki hagyta el?
- Történetmesélés – amikor az elkövető áldozat volt.
- Az általam elkövetett bűncselekmény és annak áldozata(i): annak elképzelése, milyen hatással volt a résztvevő által elkövetett bűncselekmény az áldozatra.
- A résztvevő az áldozat helyébe képzeletben magát, és elmondja, mit érez.
- Értékelés.

Minden csoportban sikeres volt a program, amelyet csak azok nem fejeztek be, akiket időközben áthelyeztek egy másik létesítménybe. A legtöbb résztvevő őszinte volt, és nagyra értékelte, hogy a hivatalos jelentési rendszer helyett részt vehettek a programban. Elmondásuk szerint a hivatalos eljárásban, amelynek célja csak adatgyűjtés, nem lettek volna ennyire őszinték – egyszerűen az adott helyzetben jól hangzó válaszokat adtak volna. A gyakorlatok jól működtek, különösen a szerepcseré gyakorlat, a bűncselekmények áldozatok szempontjából történő rangsorolását követő beszélgetés és a bankjegy gyakorlat. Nagyon fontos elem volt a résztvevők között egy-egy kérdés kapcsán kibontakozó vita, és az is, amikor támogatták egymást. Néhány visszajelzés:

„Még soha nem gondoltam bele korábban, hogyan érezheti magát az áldozatom. Most már pontosan látom, mennyi fájdalmat okoztam.”

A résztvevők értékelték azt is, hogy lehetőségük volt ítélezéstől mentes környezetben beszélni ezekről a fajsúlyos kérdésekről, és elismerően nyilatkoztak a helyreállító igazságszolgáltatás koncepciójáról. Az egyik elítélt véleménye:

„Életem során számtalan házba törtem be. Azt gondoltam, hogy ügyis van biztósításuk, nem okozok nekik kárt. Most már másképp gondolom. Miután Horfield-be kerültem, találkoztam Lindy Wootton resztoratív igazságügyi koordinátorral, és jelentkeztem az áldozat érzéseinek tudatosítását célzó programba. A gyakorlatok ráébresztettek arra, hogy szenvedést okoztam másoknak. Ha kiszabadulok, a tanulókat át kell majd ültetnem a gyakorlatba. Az a legmegdöbbentőbb, hogy korábban soha nem gondoltam arra, hogyan érezhetik magukat az áldozataim. Ha valaki szeretne megváltozni, annak mindenképpen ajánlom, hogy vegye fel a kapcsolatot a resztoratív igazságszolgáltatási projekttel, és ha teheti, vegyen részt egy az áldozat érzéseinek tudatosítását célzó programban.”

2. Szikamórfa program egy börtönben⁵

Az alábbi beszámolót egy Szikamórfa csoportról a Prison Fellowship szervezet egy Szikamórfa programok lebonyolításában képzett önkéntese írta.

1. hét

A terem készen áll, az eszközök a helyükön vannak, minden csendes és nyugodt. Ahogy sorra megérkeznek, máris nyugtázzuk első benyomásainkat róluk. Néhányuk feszült, mások zavarban vannak, és van, akin látszik, hogy megpróbálja a lehető legjobb benyomást kelteni. Az első héten igyekszünk megismerni a csoport tagjait, megjegyezni a keresztnévüket (a vezetéknevüket nem), és elnyerni bizalmukat, hogy nyitottabbá váljanak és feloldódjanak. Igyekszünk megteremteni a megfelelő atmoszférát és kijelöljük a határokat is. Sokat beszélünk Zákeusról, elmeséljük történetét, és a helyreállító igazságszolgáltatásról szóló tájékoztatónk bevezetésekképpen bemutatunk egy videót.

2. hét

Ez a hét nehezebb feladatokat tartogat, megkezdődik az önreflexió és felelősségvállalás gyakorlása. Mit jelent a felelősségvállalás egy tett elkövetője, valamint hozzátartozói, barátai és a közösség számára? Beszélünk a bűncselekmények következményeiről és a „hullámhatásról”. A jelenséget úgy demonstráljuk, hogy egy tál vízbe almát dobunk. Ahogy a víz kiloccsan a tálból, néhányan felkiáltanak, mások pedig nevetnek. Reméljük, megértették a lényegét. A bűncselekményeknek hosszú távú következményeik vannak. A tó vizén tovaterjedő hullámhoz hasonlóan egy bűncselekmény hatással van az elkövetőre, hozzátartozóira, barátaira és környezetére, ahogy az áldozatra, valamint annak hozzátartozóira, barátaira és közösségére is.

5 A program, amelynek magyar elnevezése: Zákeus program, a bibliai Zákeus történet alapján kapta a nevét: Jézus látogatásakor a kistermetű fővámszedő egy vadfügefára (szikamórfa) mászott, hogy láthassa őt. Erről és a programról l. többet itt: http://www.pfnz.org.nz/sycamore_tree.htm. A MEREPS program keretén belül is sor került egy rövidített Zákeus programra a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben.

■ 3. hét

Ezen a héten a csoport tagjai bűncselekmények áldozatainak beszámolóit hallgatják meg. Ezek a történetek néha intenzív érzelmeket váltanak ki a résztvevőkből. A csoport tagjai, akik talán először hallják egy áldozat beszámolóját a vele történekről, csendben figyelnek. Arcukon néha az elhangzottakat tükröző érzelmek jelennek meg. Látszik rajtuk, hogy megértették: az áldozatok is ugyanolyan emberek, mint ők. A résztvevők kérdéseket tesznek fel az áldozatoknak – „Dühös volt? Elkapták az illetőt? Megbocsátott neki?”

■ 4. hét

Ezen a héten már jóval közvetlenebb a viszonyunk a csoport tagjaival, mint korábban. Beszélünk nekik a gyónásról, a megbocsátásról és a megbékélésről. Nagyon komoly témák ezek, amelyeket éppen csak karcogatunk, de bízunk benne, hogy a résztvevők elgondolkoznak rajtuk. Mikor arról beszélgetünk velük, mit jelent számukra a megbékélés, egyikük így válaszol: „mindent”. Néhányuk nagyon vágyik a megbocsátásra, de tudják, hogy erre nincs sok esélyük.

■ 5. hét

Arra biztatjuk az elítélteket, hogy valamilyen konkrét cselekedeten vagy gesztuson keresztül próbálják jelezni az áldozatnak, hogy megbánták tettüket. Az atmoszféra megváltozott – újra köztünk van néhány áldozat, és meghívott vendégek is jelen vannak. Talán a börtön személyzetének néhány tagja is köztük van.

Később a börtönigazgató is megjelenik, és átadja a tanúsítványokat. Mint az utolsó nap az iskolában, bizonyítványosztás előtt – mindenki izgatott és várakozással teli.

Előkészülünk a jóvátétel gesztusára – minden sértettet/áldozatot egy meggyújtott gyertya szimbolizál, amely egyszersmind a reményt is jelképezi. A résztvevők egyesével lépnek a gyertyákhoz. Van, aki verset írt – némelyik kimondottan szívbe markoló –, vagy levelet az áldozatnak vagy az áldozat családjának. A résztvevők mély érzelmekről és nagy bátorságról tesznek tanúbizonyosságot. Mindegyiküket megtapsoljuk. Műalkotások is születnek, rajzok, saját kezűleg készített tárgyak. Ki tudja, milyen gondolatok jártak a résztvevők fejében, miközben e kreatív alkotásokat létrehozták... Akadnak mulatságos pillanatok is – van, aki egy fogkefét hozott

fogkrémmel, a megtisztulás jeleként. Az egyik résztvevő egy vörös tubarózsát hozott, amelyet a szemetesben talált, majd hazavitte és gondozta. Elmondta, hogyan jelképezi őt a virág – korábban a társadalom hulladékának tartotta magát. Azonban lassan, fokról fokra visszanyerte önbecsülését. Még aznap feltételeken szabadlábba helyezték.

A résztvevők megkapják a tanúsítványukat, mi pedig megtapsoljuk ezeket az embereket, akik az elmúlt öt hét során olyan súlyos kérdésekkel viaskodtak, amelyekkel mindannyian szembekerülünk olykor. Minden résztvevő kap egy szikamórfamagot is, amely új életüket és fejlődésüket jelképezi. Ezután egy kis zsúr következik, teával, süteménnyel és fánkkal. Végül eljön a búcsúzás ideje. Sok sikert kívánunk minden résztvevőnek. Imádkozni fogunk azért, hogy mindannyian továbbhaladjanak azon az úton, amelyen elindultak, és minél előbb kiszabaduljanak.

Az egyik résztvevő így nyilatkozott a programról: *„a Szikamórfa olyan eszközöket adott a kezembe, amelyekkel újra egyenesbe hozhatom az életemet. Köszönöm”.*

3. A Szikamórfa program zárótalálkozója

Az alábbi beszámoló a zárótalálkozó egyik vendégként jelen lévő résztvevőjétől származik.

Meghívást kaptam az erlestoke-i börtönbe egy Szikamórfa program zárótalálkozó-jára. Időben érkeztem, és részt vettem a bevezető tájékoztatón, amelyet egy Tracey nevű Szikamórfa facilitátor tartott. Rajtam kívül a börtönkáplán és négy másik önkéntes volt jelen. Ezután megérkezett a 12 bentlakó, és mindannyian elfoglaltuk helyünket egy félkörben, a középén elhelyezett pódium felé fordulva. A résztvevők között rövid és hosszabb időre elítélt bentlakó is volt, ketten pedig – egy fekete és egy fehér férfi – életfogytiglani büntetésüket töltötték. Voltak köztük helyiek és távolabbról származók, sőt külföldiek is.

Tracey üdvözölte a jelenlévőket, köztük a zárótalálkozó különleges vendégeit, majd megkérte a csoportokat (amelyek tagjai a program során mindvégig együtt dolgoztak), hogy foglalják össze az előző foglalkozások tartalmát a jelenlévők számára. Majd mindenkit megkért, hogy olvassák fel vagy mondják el azokat a gondolatokat, amelyeket füzetükben feljegyeztek. A 12 bentlakóból 9 részt vett a feladatban. Néhányan írástudatlanok voltak, korábban lediktált gondolataikat valaki felolvasta

helyettük. Volt, aki egy dalt adott elő, volt, aki egy rap számot, mások pedig az általuk írt levelet olvasták fel. Íme néhány részlet az írásokból:

„Szeretnék őszintén bocsánatot kérni mindazoktól, akiknek bajt és kellemetlenséget okoztam az általam keltett hullám révén – a rendőröktől, az ügyvédektől, a bírótól és mindenekelőtt a közösség tagjaitól. Nagyon szeretném, ha bebizonyíthatnám, hogy igazán sajnálom, amit tettem. Megfizettem a bűnömért. Kérem, bocsásson meg nekem. Megígérem, hogy soha többé nem okozok fájdalmat és kellemetlenséget másoknak.”

„Akiiket érint (és sokan vannak) – bocsánatot kérek az általam elkövetett bűnért! Csak olyankor loptam, amikor alkohol vagy kábítószer hatása alatt voltam. Soha nem jutott eszembe, hogy érezhetik magukat azok, akiket megloptam. Ha ez a program 20 évvel ezelőtt indult volna, most nem lennék itt. Bárcsak visszaforgathatnám az idő kerekét! Bocsánatot kérek Önöktől és családjuktól is mindazért a fájdalomért és kellemetlenségért, amelyet Önöknek okoztam. Szeretném, ha újra bizalmukba fogadnának a közösség tagjai. Korábban letértem az egyenes útról, de tudom, hogy mostantól becsületesen élem majd az életemet. Bízom benne, hogy meg tudnak nekem bocsátani, ha látják, hogy mindent megteszek azért, hogy megváltozzak.”

*„A nevem [XXX], az Öné pedig Ali
Így szeretnék Önnek valamit mondani
Bűnt követtem el, és felelős vagyok
De kérem, bocsássa meg, hogy hibáztam, nagyot
A közösség is szenved, amit elkövettem, mindattól
De már új utat járok, a neve Szikamór
A nevem [XXX], s Ali az Ön neve
Bocsásson meg, mert szívem bánattal tele.”*

„Azért írom Önnek ezt a levelet, hogy közöljem, nagyon sajnálom, ami a baleset során a férjével történt. Talán kíváncsi arra, mi is történt pontosan. Az ütközés után a két autó megpördült, és nekiütközött egy parkoló teherautónak. Nem várom el, hogy megbocsásson nekem, csak szeretném, ha tudná, hogy nagyon sajnálom a dolgot. A tragikus baleset miatt érzett büntudatom egész hátralévő életemben el fog kísérni.”

„Nem tudok írni és olvasni, ezért megkértem valakit, hogy írja le az általam diktált szavakat. Először is szeretném tudatni azokkal, akiknek otthonába a drogéhségtől hajtua betörtem, hogy most már tudom, milyen súlyos traumaként élték meg azt,

hogy valaki behatolt a magánszférájukba. Bocsánatot kérek önző cselekedetemért, és bízom abban, hogy őszinte bűnbánatom enyhíti fájdalmukat. Időközben megszabadultam kábítószer-függőségemtől, bár tudom, hogy lesznek majd pillanatok, amikor erősnek kell lennem, hogy további fejlődésem érdekében tiszta maradjak. Nem lesz könnyű a társadalom hasznos tagjává válnom, de minden örömmel azon leszek, hogy ezt a célokat elérjem.”

Nagyon megindító foglalkozás volt. A legtöbb résztvevő tudta, hogy mindössze annyit tehet az áldozatokért, hogy igyekszik jobb emberré válni. A foglalkozás a tanúsítványok kiosztásával folytatódott, majd szünet következett frissítőkkal, végül a résztvevők kitöltötték munkafüzetüket az Open College Network hálózat tanúsítványáért.

4. SORI⁶ – betörés és emberölés áldozata

Heather házába 20 évvel ezelőtt betörték, majd tíz évvel később meggyilkolták egy közeli barátját. Így emlékszik vissza a történetekre:

A betörés: „A házat akkor rabolták ki, amikor nyaraltam. Sok személyes holmimat elvitték. Úgy éreztem, hogy durván behatoltak a személyes életterembe. Mindent felforgattak, a családi fotókat is szétdobálták. Ezután már nem tudtam otthon érezni magam a házban. Nem éreztem magam biztonságban. Az öt betörőből négyet lecsuktak. Egyet feltételelesen szabadlábra helyeztek, ő beköltözött a velem szemben lévő házba... nem volt más választásom, minthogy elköltözzek.”

Az emberölés: „Egy közeli barátomat (aki a lányom legjobb barátnőjének édesanyja volt) egy másik személlyel együtt meggyilkolták. Teljesen le voltam sújtva. Nem tudtam elhinni, ami történt, sokkolt a hír. Majd feltámadt bennem a harag. Bosszúra vágytam. Azután magamra lettem dühös, hogy ilyen gondolatok jutnak eszembe. Szerettem volna enyhíteni a gyerekek és Cherry hozzátartozóinak fájdalmát. Az a kérdés járt a fejemben, hogy miért, és mi lett volna, ha... Tehettem volna

6 A SORI (Supporting Offenders through Restoration Inside) program Cardiff városában működik, az elkövető támogatása a cél a helyreállító igazságszolgáltatás segítségével. Kurzusokat tartanak és a bristoli börtönben végzett helyreállító igazságszolgáltatás legjobb gyakorlataira építve a resztoratív szemlélet tárházát alkalmazzák.

bármit, hogy megakadályozzam, ami történt? Még ma is rosszul vagyok, ha Cherry szenvedésére és fájdalmára gondolok. A két gyilkost elfogták és elítélték. Mindketten börtönben vannak, nem tudom, melyikben. Egyikük fellebbezést nyújtott be.”

A hosszú távú következményekről a következőt mondta:

A betörés: „Ma már sokkal óvatosabb vagyok, és sokkal jobban tartok a betöréstől, mint korábban. De ahogy múlik az idő, enyhül bennem ez a félelem.”

A gyilkosság: „Még mindig hiányzik Cherry, a bánat nem enyhül. Gyakran jut eszembe, hogy vajon mit csinálna most, ha még köztünk lenne. De nincs már bennem bosszúvágy.”

A beszélgetés során, melynek keretében felkészítették két, hasonló bűncselekményeket elkövető elítélttel való találkozásra, megkérdezték, hogy szeretne-e kérdezni valamit az elítéltektől. Ezeket a kérdéseket sorolta:

Miért? Miért én? Miért Cherry? Nem jutott eszébe, hogy gyermekeket foszt meg az anyjuktól? Megbánta tettét? Milyen gondolatok jártak a fejében a bűncselekmény előtt/közben/után? Hogyan volt képes ennyi fájdalmat okozni?

De azt is szeretném megtudni, milyen körülmények vezettek oda az életükben, hogy elkövessék tettüket. Mit gondolnak, mit tud kezdeni a családjuk azzal, hogy ilyen helyzetbe kerültek? Segíteni fog ez a találkozó abban, hogy megváltozzanak, hogy többé ne akarjanak másoknak fájdalmat okozni?

A SORI program keretében kiscsoportos találkozókra kerül sor gondosan kiválasztott áldozatok és elkövetők között (utóbbiak olyan elkövetők, akik korábban részt vettek az áldozatok érzéseit tudatosító programban). Heather két, gyilkosság miatt életfogytiglani börtönbüntetésre ítélt bentlakóval találkozott. A találkozó után a következőket mondta:

„A találkozó hasznos volt, mert lehetővé tette számomra, hogy áldozatként elmondhassam, mi történt velem, és hogy megértssem, miért pont velem történt. És ami a legfontosabb: lehetővé tette, hogy bepillantást nyerjek az életükbe, és belássam, hogy ők is csak olyan emberek, mint bármelyikünk. Érzelmileg nagyon megterhelő volt a találkozó, és szerettem volna, ha tovább tart, de így is nagyon hasznos volt. Bár a konkrét kérdéseimre nem tudtak választ adni, hiszen nem ellenem követték el tettüket, néhány általános kérdésemre választ kaptam – elmondták nekem, hogy érezték magukat tettük elkövetésekor, és hogyan érzik magukat most.

Nem hiszem, hogy megváltoznék a találkozó hatására, de felszabadultabbnak érzem magam, mert végre kiadtam magamból a történetemet. Erre korábban nem voltam képes. Arról is bizonyosságot szereztem, hogy nem örültem meg, más áldozatok is hasonló érzésekkel küzdenek. Tudom, hogy nem vagyok egyedül az érzéseimmel, és hogy az elkövetőnek is hasonló érzésekkel kell megbirkóznia. A történeteiket hallgatva arra döbbsentem rá, hogy bármelyikünk könnyen kerülhet olyan helyzetbe, amellyel nem tud megbirkózni, és amelynek hatására korábban elképzelhetetlennek tartott dolgokat követ el.”

5. Áldozat – betörő csoport, bristoli börtön

A bűncselekmények áldozatokra gyakorolt hatását tudatosító fenti programokat követően 2004-ben a bristoli börtönben is indult egy csoport. Egy áldozat, akinek otthonába betörték, az áldozattámogató programon keresztül jelentkezett a projektbe. Szeretett volna találkozni azzal, aki betört az otthonába. Sajnos az elkövetőt már áthelyezték a bristoli börtönből. A resztoratív koordinátor találkozott az áldozattal és annak támogatójával, közölte, hogy az elkövető már nincs az intézetben, és megkérdezte az áldozatot, hogy mit szeretett volna elérni a találkozóval. Az áldozat számos általános kérdést szeretett volna feltenni az elkövetőnek a tettével kapcsolatban, különös tekintettel a kábítószer-használatra, ezért a koordinátor megkérdezte, hogy lenne-e kedve találkozni olyan elítéltekkel, akik hasonló bűncselekményt követtek el. A válasz igen volt. A koordinátor négy elítéltet keresett meg, akik korábban részt vettek a bűncselekmények áldozatokra gyakorolt hatását tudatosító programban. Mindannyian jelezték, hogy örömmel találkozónának az áldozattal, mivel úgy érezték, hogy ez lehetőséget kínál számukra arra, hogy segítsenek neki. Az egyik elítéltet néhány nappal később átszállították egy másik létesítménybe, így végül három elítélt találkozott az áldozattal.

Az áldozat a találkozót megelőző héten ellátogatott a börtönbe, hogy hozzászokjon a hely légköréhez, a koordinátor pedig beszélgetések keretében készítette fel a találkozóra. A koordinátor elmondta neki, hogy a tervek szerint három elítélttel fog találkozni, bár közülük kettőt bármikor átszállíthatnak egy másik börtönbe. Azért döntöttek úgy, hogy egyszerre három elítélttel találkozzon az áldozat, mert a négy szemközti találkozó talán túlságosan megterhelő lett volna, és így több, különböző háttérű elkövetőt is megismerhetett az áldozat. Háromnál több elítélt azonban már sok lett volna.

Nem volt könnyű megfelelő helyiséget találni a találkozóknak a börtönben. Egyszerre kellett ugyanis gondoskodni a biztonságról a három elítélt miatt, ugyanakkor az is fontos volt, hogy a helyiség alkalmas legyen egy privát és bizalmas természetű beszélgetés lebonyolítására. A legjobb megoldásnak az oktatási tömb egyik terme tűnt. Annak érdekében, hogy az elítéltek bilincs nélkül vehessenek részt a találkozón, továbbá legyen kávé és tea a helyiségben, valamint a helyiség üres legyen az áldozat érkezésekor, a resztoratív koordinátor egyeztetett az oktatásügyi adminisztrátorral, a börtönszárnnyal tisztjeivel, a biztonsági személyzettel és egy pszichológus asszisztenssel. A koordinátor a börtön kapujában fogadta az áldozatot és támogatóját, akiket a beszélgetés helyszínére kísért.

A találkozó jól sikerült, annak ellenére, hogy minden résztvevő rendkívül feszült volt. Az áldozat képes volt beszélni a vele történetekről, és irányítani tudta a beszélgetést, az elkövetők pedig elfogadták ezt. Az elítéltek nyíltan beszéltek drogproblémáikról és az általuk elkövetett bűncselekményről, és az áldozat kérésére elmondták, hogy milyen érzéseik vannak tetteikkel kapcsolatban. Az elítéltek igyekeztek az áldozat minden kérdésére őszinte választ adni. Az áldozat azt is megkérdezte az elítéltektől, hogy az áldozatot hibáztatják-e azért, hogy börtönbe kerültek. Mindannyian nemmel válaszoltak. Valóban úgy tűnt, hogy ez a gondolat fel sem merült bennük. Az áldozat elmondta, hogy attól fél, hogy szabadulása után támadója újra megkeresi. Az elítéltek igyekeztek meggyőzni arról, hogy az általa elmondottak alapján ennek kicsi a valószínűsége. Úgy tűnt, ez valóban megnyugtatta az áldozatot. A találkozó körülbelül két óráig tartott, és egy rövid kávészünetet is magában foglalt. A szünet után érezhetően oldottabb volt a légkör, mint a találkozó elején. Az elítéltek kedvesek voltak az áldozathoz, és amikor felzaklatták őt az emlékek, igyekeztek megnyugtani és támogatni.

Az áldozat tízes skálán tízesre értékelte a találkozót. A beszélgetés után úgy érezte, hogy tisztábban látja az elkövetők helyzetét, és az is jó érzés volt számára, hogy elmondhatta történetét. Nem bánta meg, hogy találkozott az elítéltekkel. A resztoratív koordinátor a beszélgetés után egyszer személyesen is találkozott az áldozattal, háromszor pedig telefonon kereste meg, hogy megkérdezze, hogy érzi magát, és segíthet-e még valamiben. Az áldozat megkérdezte, hogy írhat-e az elítélteknek, akikkel találkozott. A koordinátor megkérdezte a férfiakat, és ők igent mondtak. Az áldozat külön-külön megköszönte nekik, hogy találkoztak vele, és sok szerencsét kívánt nekik.

A koordinátor külön-külön találkozott az elítéltekkel, hogy megbeszélje velük, hogyan élték meg a találkozót, és milyen hatással volt rájuk a beszélgetés. Mindannyi-

an örültek annak, hogy levelet kaptak a hölgytől, amelyet elmondásuk szerint meg kívántak tartani, hogy a jövőben erőt merítsenek belőle. Némelyikükön érződött, hogy nagy hatással volt rá a találkozó, és kifejezetten aggódik a hölgyért. A férfiak megtiszteltetésnek érezték a lehetőséget, hogy találkozhattak az áldozattal, és lehetőségeikhez mérten segíthettek neki. Úgy érezték, hogy ezzel talán egy kicsit vezekeltek bűnükért. Azt is elmondták, hogy most értették meg, milyen hosszú távú hatásai vannak az áldozatokra nézve az ellenük elkövetett bűncselekményeknek.

6. Áldozati kapcsolattartó egység – emberölés

Ez az esettanulmány egy másik áldozati kapcsolattartó egységtől származik, melynek koordinátora mediátori képzést is kapott.

Amanda (a koordinátor) 2002-ben ajánlotta fel először Paulának, hogy ellátogat otthonába, és információkat ad át neki Lawrence-ről, a férfiről, aki bűnösnek vallotta magát az asszony Carl nevű fiának meggyilkolásában. Paula nem kívánt élni a lehetőséggel, mivel még nem telt el elég idő fia halála óta, ráadásul a két bűntárs ügyében – akik ártatlannak vallották magukat – még nem született ítélet. Az ügy további egy évig húzódott, végül a két vádlottat felmentették.

Amanda az ítélethirdetés után újra megkereste Paulát, majd 2003 elején találkozott vele. Paula nagyon dühös volt. Úgy érezte, hogy a két vádlott felmentése az igazság megcsúfolása. Örült annak, hogy Lawrence bűnösnek vallotta magát, bár szeretne volna tudni, hogy miért döntött így. Az agya folyton azon járt, hogy a két vádlott valamilyen konspirációnak köszönhetően úszta meg a gyilkosságot, és gyakran megfordult a fejében, hogy vajon milyen szenvedéseken mehetett keresztül fia az utolsó óráiban.

Első beszélgetésükön Paula jelezte, hogy szeretne többet megtudni arról, mi történt azon a bizonyos éjszakán. Számtalan kérdés kínozza, amelyekre szeretett volna választ kapni, hogy végre tovább tudjon lépni. Miután Amanda elmagyarázta neki a resztoratív eljárás menetét, valamint annak előnyeit és hátrányait, Paula úgy döntött, hogy szeretne találkozni Lawrence-szel. Jelezte, hogy szeretné, ha a találkozóra minél előbb sor kerülne, akár azon az áron is, hogy a börtönben kell találkoznia a férfival. Paula tisztában volt azzal, hogy a találkozó csak akkor jöhet létre, ha abba Lawrence is beleegyezik.

Miután találkozott Paulával és Lawrence-szel, Amanda világosan látta, hogy mindkét fél nagyon szeretné feldolgozni valahogy a történeteket. A börtön vezetőivel folytatott egyeztetés biztató eredményeket hozott, Amanda a pártfogó felügyelőtől és az életfogytiglani börtönbüntetésre ítélt bentlakókkal foglalkozó tisztőtől is támogatást kapott. A börtön vezetői izgatottan várták, hogy sor kerüljön a találkozóra. Tisztában voltak azzal, hogy mindkét fél nagyon rossz lelkiállapotban van.

A következő 12 hónap során Amanda 12 alkalommal találkozott külön Paulával és Lawrence-szel. Lawrence-szel minden alkalommal a börtönben zajlottak a beszélgetések. Amandát soha nem sürgették, addig maradt, ameddig szükségesnek tartotta. A férfinak emellett felkínálták a lehetőséget arra, hogy a találkozók között is igénybe vegyen segítséget. Paulával az asszony otthonában találkozott Amanda. Beszélgetéseik során Paula sokat beszélt a kínzó hiányérzetről, amelyet fia elvesztése okozott.

Paula listába rendezte azokat a kérdéseket, amelyeket fel kívánt tenni Lawrence-nek, és egy nagyon megindító levélben megírta szenvedése történetét attól a pillanattól kezdve, hogy értesült fia haláláról. A férfit nagy hatással volt a levél. Mind Paula, mind pedig Lawrence számára mindvégig fontosak voltak a másik gondolatai és szükségletei. Lawrence-nek büntudata volt, ezért az ő elsődleges célja az volt, hogy valahogy enyhítse Paula fájdalmát. Paula is nagyon figyelmes volt a férfival, nem akart neki szükségtelenül fájdalmat okozni. A 12 hónap során sok mindenről beszélgetett a két fél a közvetítőn keresztül.

Minden érintett tisztában volt a találkozó helyszínének és időpontjának fontosságával. Paula és Lawrence egyaránt feszülten várták a találkozót, eszükbe sem jutott, hogy visszalépjenek. A börtön vezetősége különböző lehetőségeket kínált fel, amelyek közül a próbaidős részleg irodái tűntek a legjobb megoldásnak. Végül az osztály egyik szobájára esett a választás.

2004 késő szeptemberében – egy évvel azután, hogy Paula megkereste Amandát – a két fél végre személyesen is találkozott. Az előkészítés hosszú és intenzív időszaka után az első találkozót szinte csalódásként élték meg a résztvevők. A mintegy 40 perces beszélgetés mindhármukat kimerítette.

Paula és Lawrence írásban rögzítették a találkozóval kapcsolatos gondolataikat. Lawrence a következőket írta:

„Azért vállaltam a részvételt, mert szerettem volna enyhíteni a fájdalomon, amit okoztam. Úgy értesültem, hogy az áldozat édesanyja képtelen feldolgozni fia elvesz-

tését, és ettől még rosszabbul éreztem magam, mint korábban. Aztán kiderült, hogy szeretne találkozni velem. Annyira váratlan volt a dolog, hogy először el se hittem. Nem értettem, miért akarna találkozni valaki azzal az emberrel, aki a fia haláláért felelős. De úgy éreztem, tartozom neki ennyivel, és ha a beszélgetésünk segít neki a továbblépésben, akkor kötelességem teljesíteni a kérését.

A csoport koordinátorával folytatott előkészítő beszélgetések nagyon sokat segítettek. Fontos volt számomra, hogy a lehető legjobban felkészüljek, mivel tudtam, ez lesz a legkomolyabb dolog, amit valaha csináltam.

Eljött a találkozó napja, és bár korábban fel sem merült bennem, hogy visszalépek, azon járt az agyam, hogy mi az ördögöt csinálók... A találkozó jól alakult. Meghallgattam az áldozat édesanyját. Az történt, amire számítottam, kivéve, hogy meg sem próbált bántani vagy megalázní. Egyszerűen szeretne volna elérni, hogy tisztában legyek tettem következményeivel, és szeretne volna tudni, hogyan tervezem a jövőmet, hogy fia halála ne legyen hiábavaló. Nagyon megértő volt, egy percig sem éreztem magam kényelmetlenül. Olyan érzés volt, mintha megtisztulnék. Nagyon megkönnyebbültem.”

Paula a következőket írta:

„Lawrence-szel először 2004. szeptember 29-én találkoztam személyesen. Azelőtt utoljára 2002 decemberében, a tárgyaláson láttam, akkor is inkább csak hátulról. Amikor találkoztam Amandával, a csoport koordinátorával, sokat beszélgettünk Carl haláláról, a nyomozásról és olyan kérdésekről, amelyekre ma, négy évvel később sem tudom a választ. Amanda elmondta, hogy ha gondolom, megszervez számomra egy találkozót Lawrence-szel, ahol választ kaphatok kérdéseimre. Ezután több alkalommal beszélt velem és Lawrence-szel is.

A találkozó előtt ellátogattam a börtönbe Amandával, és megnéztem a beszélgetés helyszínül kijelölt szobát, hogy kellően felkészülhessek. Végül eljött a nap. Attól féltem, hogy Lawrence az utolsó pillanatban meggondolja magát, és mégsem hajlandó találkozni velem.

Már a helyszínen voltam, és éppen kezdtem aggódni, amikor kinyílt az ajtó, és belépett Lawrence. Lassan kialakult a beszélgetés. Feltettem neki a kérdéseimet, ő pedig válaszolt rájuk. Beszéltem neki Carlról – a köztünk lévő összhangról, a remek humorérzékéről és a nagylelkűségéről.

Elmondtam, hogy a fiam halála után annyira megváltoztam, hogy a házasságom is tönkrement. Közöltem vele, hogy nem gyűlölöm, mert nem lenne helyes, hiszen ő bevallotta, hogy része volt a fiam halálában. Megkérdeztem, hogy őszintén sajnálja-e azt, amit tett, szeretne-e jó útra térni, és szeretne-e kezdeni valamit az életével. Mert ha nem, Carl halála hiábavaló volt.

A beszélgetés végén felálltam és kezet nyújtottam Lawrence-nek. Ő megragadta a kezemet, és egyre csak azt hajtogatta, hogy mennyire sajnálja, ami történt. Hazafelé az autóban teljesen kimerültnek éreztem magam. Úgy három nappal később kezdtem úgy érezni, hogy végre le tudom zárni magamban mindazt, ami történt, és tovább tudok lépni. Bárkit, aki hozzám hasonló helyzetbe kerül, arra biztatok, hogy válaszsza azt az utat, amelyet én választottam.”

A találkozó óta mindketten írtak egymásnak egy-egy levelet. Paula azt fontolgatja, hogy évente egyszer levelet ír majd a férfinak, hogy lássa, hogy alakul a fejlődése; Lawrence pedig örömmel tájékoztatja az asszonyt arról, hogy mivel tölti a mindennapjait, és mihez kezd majd szabadulása után. A találkozó nem jöhetett volna létre Paula, Lawrence és a koordinátor eltökéltsége és a börtön személyzetének támogatása nélkül.

7. Konferencia a börtönben – benzinkúti rablás

Két heroinfüggő testvér egy éjjel arra kényszerítette egy benzinkút három dolgozóját, hogy adják át a kasszában lévő pénzt. Az idősebb testvér kést szorított a kútvezető torkához, és figyelmeztette, hogy testvérénél pisztoly van. Az egyik dolgozó elmenekült és riasztotta a rendőrséget. A két testvér erre elfutott, de hamarosan elfogták őket. A konferencia időpontjában az idősebb testvér börtönbüntetését töltötte (közel négy évre ítélték), a fiatalabb pedig előzetes letartóztatásban volt és ítélethirdetésre várt.

Az áldozat-elkövető resztoratív konferenciára a börtönben került sor. A találkozón a két testvér, nagynénjük és a három áldozat volt jelen. A konferencia előtt minden résztvevő felkészítő beszélgetésen vett részt. A találkozó elején mindenki nagyon feszült volt – az áldozatok egyike remegett, az elkövetők pedig maguk elé meredtek. Az első szakaszban a facilitátor megkérte az elkövetőket, hogy mondják el, mi

történt azon a napon. A két testvér nagyon nehezen, csak segítő kérdések hatására kezdett bele a történetbe.

A következő fázisban az áldozatok mondták el, milyen rövid és hosszú távú következményei voltak rájuk nézve az esetnek. A kútvezetőt sokkolta a támadás. Azt hitte, meg fog halni. Az incidens óta alvászavaroktól szenved és szorong, emiatt gyógyszerrel kell szednie. Nem mer egyedül kimenni az utcára, és kis híján tönkrement a kapcsolata is. Attól is tartott, hogy szabadulásuk után az elkövetők bosszút állnak rajta. A két férfi áldozatot szintén megviselte a támadás. Tehetetlennek és hibásnak érezték magukat, amiért nem tudták megakadályozni a rablást és megvédeni munkatársukat. Mindhárom áldozat elveszítette állását, mivel a benzinkút a lopások miatt bezárt. Az elkövetők nagynénje elmondta a csoportnak, milyen hatással volt az incidens a családra: az idősebb testvér annyira szégyellte magát, hogy nem volt hajlandó kommunikálni családtagjaival.

Az elkövetők egyre inkább megértették, mennyi szenvedést okoztak. Megnyugtatták az áldozatokat, hogy teljesen véletlenül esett rájuk a választásuk, nem volt fegyverük, nem akartak bántani senkit, és fel sem merült bennük a megtorlás gondolata. Elmesélték azt is, hogyan éltek korábban, és milyen körülmények vezettek a rabláshoz. Ez lehetővé tette az áldozatok számára, hogy megértőbben viszonyuljanak az elkövetőkhöz.

A résztvevők ekkor már valamivel oldottabban beszélgettek egymással. A konferencia harmadik részének középpontjában az állt, hogyan lehetne jóvátenni az elkövetők által okozott sérelmet és kárt. A megállapodás a két fiú bocsánatkérését tartalmazta, valamint olyan konkrét megoldásokat, amelyek révén biztosítható, hogy a két testvér a jövőben a helyes utat járja. A konferencia végén a résztvevők a folyosón, informális keretek között még több mint egy órán keresztül beszélgettek dohányozva és kávézgatva – ez a konferencia előtt teljesen elképzelhetetlen lett volna.

A konferenciát követően a facilitátor minden résztvevőt megkeresett. A két testvér határozottan eldöntötte, hogy jó útra tér. A benzinkút vezetője elmondta, hogy a konferencia teljesen megváltoztatta az életét – már nem a félelem határozza meg mindennapjait, és végre képesnek érzi magát arra, hogy újra normális életet éljen.

8. Fiataikorúak Átnevelő Központja (Secure Training Centre⁷) – testi sértés és terrorizálás

Háttérinformációk

Egy incidens során Benita megtámadta Sarah-t. Az eset után Benitát azonnal áthelyezték egy másik egységbe. Sarah először kérte, hogy értesítsék a rendőrséget az esetről, de később meggondolta magát, és visszavonta a bejelentést. Közben Benita számára megtiltották, hogy Sarah-val találkozzon, és időbeosztását is ennek megfelelően alakították ki.

Miután Sarah úgy döntött, hogy nem vonja be a rendőrséget az ügybe, John, a személyzet egyik tagja elbeszélgetett vele arról, milyen érzései vannak a támadással kapcsolatban. Megkérte Sarah-t, hogy mesélje el, mi történt az incidens napján. Sarah elmondta, hogy a nappali teremben volt, és kb. reggel 8.15 lehetett, amikor Benita kijött a szobájából, és azzal vádolta meg, hogy kiabált a szobájában és nem hagyta aludni. Ezután megütötte. Sarah azt is elmondta, hogy nem akarja nagydobra verni az ügyet, mert sajnálja Benitát, aki nagyon magányos. Ráadásul Benita már elnézést is kért tőle, amiért megütötte.

John megkérdezte Sarah-t, hogy nem Benita próbálta-e rávenni arra, hogy visszavonja a bejelentést (vagyis nem próbálta-e megfélemlíteni). Sarah azt mondta, hogy nem, ő maga döntött így. John megkérdezte, lenne-e kedve találkozni Benitával, hogy megbeszéljék a problémát és rendezzék a köztük kialakult konfliktust. Sarah azt mondta, hogy örülne a találkozásnak.

Ezután John beszélt Benitával, aki ugyanúgy mesélte el a történetet, mint Sarah, és hozzátette, hogy nagyon megbánta tettét. John megkérdezte Benitát, hogy lenne-e kedve találkozni Sarah-val, hogy rendezzék konfliktusukat. Benita igent mondott.

A találkozó

John a kápolnában találkozott a két fiatal nővel, akik lehetőséget kaptak arra, hogy elmondják az incidenssel kapcsolatos érzéseiket. Sarah elmondta, hogy az eset felzaklatta, de már kész fátylat borítani a történetekre.

7 L. erről bővebben itt: <http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/Custody/Securetrainingcentres/>

Benita elmondta, hogy megbánta tettét, és bocsánatot kért Sarah-tól. Hozzátette, tisztában van azzal, hogy nagyon gyorsan fel tud dühödni, de éppolyan hirtelen meg is nyugszik, és egyáltalán nem haragtartó. Azt is elmondta, hogy szerinte a személyzet csak rontott a helyzeten azzal, hogy másik egységbe helyezte át, mivel sokkal hamarabb rendeződhetett volna az ügy, ha egy egységben marad Sarah-val.

John megkérdezte Benitát, hogy tisztában van-e azzal, hogy ő talán egyszerűen túl tud lépni a dolgon, de nem biztos, hogy a másik fél is így érez. Benita beismerte, hogy ez jogos felvetés. John elmagyarázta, hogy a személyzetnek kötelessége gondoskodni a fiatalok biztonságáról, ezért helyezték át másik egységbe.

John tudomásul vette a bocsánatkérést, Sarah pedig megerősítette, hogy elégedett a helyzet rendezésével. John megkérdezte Sarah-t, nincs-e kifogása az ellen, hogy újra egy egységbe kerüljön Benitával, amire Sarah azt válaszolta, hogy részéről teljesen rendben van a dolog, ezért Benitát másnap visszahelyezték korábbi egységébe. Végül mindkét fiatalnak megköszönték részvételüket a találkozón.

9. Konfliktuskezelés – verekedés

A Huntercombe-ban lévő fiatalkorúak börtönében a bentlakók között kialakuló konfliktusok rendezésére a resztoratív találkozók módszerét alkalmazzák. A börtön személyzetének 12 tagját készítették fel resztoratív konferenciák levezetésére.

Egy alkalommal két fiatal összeverekedett. A börtönparancsnok úgy döntött, hogy az eset alkalmas arra, hogy a konfliktust resztoratív találkozó keretében rendezzék, mindkét fél részvételével. A két bentlakó ismerte egymást a kinti életben is. Mint kiderült, egy harmadik fél szólt az egyik fiatalnak, hogy a másik a háta mögött leszólta őt és a családtagjait. Ennek nyomán alakult ki a verekedés. A folyamat során mindkét fél megértette, hogy a harmadik fiatal által közölt információk valószínűleg nem is voltak igazak, és a „jóakarónak” éppen az volt a célja, hogy összeugrassza őket.

A találkozó lehetővé tette a fiatalok számára, hogy megértsék a másik érzéseit és gondolatait, emellett a félreértések tisztázására is lehetőség nyílt, amivel sikerült megakadályozni viszonyuk elmérgesedését.

10. Terrorizálás a fiatalkorúak nevelőintézetében (Szerbia) – egy mediátor szemével

Az eset háttere

A konfliktus két kamaszkorú fiú között alakult ki. A két fiú tíz napon keresztül nap mint nap összetűzésbe került. Érdekes módon az, aki a másikat terrorizálta, két évvel fiatalabb volt társánál, és fizikailag is jóval gyengébb volt. Ettől függetlenül verbálisan és tettekkel folyamatosan provokálta az áldozatot. Fennállt a veszélye annak, hogy az események komolyabb fordulatot vesznek, különösen annak tükrében, hogy az áldozat nemrég érkezett az intézetbe, és korábban nem volt ilyen környezetben, ami nagyfokú stresszt jelentett számára, emiatt pedig esély volt arra, hogy elveszíti a türelmét.

Először az intézetben alkalmazott hagyományos eszközökkel próbáltuk megoldani a helyzetet. Külön elbeszélgettünk a fiúkkal, és megpróbáltuk megértetni velük a másik helyzetét és szempontjait. Különösen nagy hangsúlyt helyeztünk arra, hogy a provokáló fiatalban empátiát ébresszünk áldozata iránt, ugyanakkor elmagyaráztuk az áldozatnak, hogy milyen természetű a fiú, aki provokálta, és milyen tényezők állhatnak viselkedésének hátterében. Ez azonban csak átmeneti megoldást jelentett, a konfliktus hamarosan kiújult. Az áldozat egyre nehezebb helyzetbe került, és úgy érezte, a támadások a személye ellen irányulnak.

Úgy tűnt, hogy nincs megoldás, ezért úgy döntöttünk, hogy alternatív megoldásként megpróbálkozunk a mediáció módszerével. Én személy szerint örültem a döntésnek, mivel a két fiú tulajdonképpen hasonló helyzetben volt: mindkettejüknek meg kellett tanulniuk alkalmazkodni az intézetben uralkodó szabályokhoz. A fiúk ismerték a mediáció módszerét, tisztában voltak a folyamattal.

A mediációs folyamat

Először a provokáló fiúval ültem le beszélgetni. A fiú, aki érzelemszegény és szeretet nélküli közegben nőtt fel, továbbá mentálisan is labilis volt, alkatának megfelelően először agresszívan reagált, mondván, hogy nem kíván az áldozatról beszélni. Nem lepett meg a reakciója. Megvártam, míg lehiggad, majd elmagyaráztam neki, milyen előnyökkel járhat a folyamat a probléma rendezése szempontjából. Ennek hatására beleegyezett a részvételbe.

Ezután került sor az áldozattal folytatott beszélgetésre. Ő mindennél jobban szeretne volna, ha végre rendeződik a helyzet, ezért azonnal beleegyezett a mediáció alkalmazásába. Az áldozat képes volt nyíltan beszélni a problémáiról, és érzéseit is ki tudta fejezni.

A két beszélgetés után röviddel sor került a mediációra. Egyedüli mediátorként irányítottam a folyamatot. A fiúk egymással szemben ültek le az asztalhoz. Én a provokáló fiúhoz ültem közelebb, számítva arra, hogy esetleg hirtelen és meggondolatlan reakciókat produkál. Először az áldozat beszélt. Elmondta, hogy miért zaklatott, és hogy érzi magát attól, hogy a vele szemben ülő fiú rendszeresen provokálja. Közben figyeltem a másik fiú reakcióit: először az arcszíne változott meg, majd egyre sűrűbben rándultak össze arcizmai. A légzése felgyorsult. Mivel attól féltem, hogy mindjárt nekiugrik a másik fiúnak, a vállára tettem a kezem, és néhány szóval igyekeztem megnyugtatni. Abban a pillanatban zokogásban tört ki, mintha életének minden fájdalma és szenvedése egyszerre szakadt volna fel benne. Miközben vigasztalhatatlanul sírt, az áldozatra néztem. A fiú arcán érzelmek kavalkádja tükröződött: csodálkozás, megdöbbenés, ijedtség, szimpátia, szomorúság. Nem hitte el, ami a szeme előtt zajlott: az, aki őt agresszívan zaklatta, egy szempillantás alatt gyámoltalan kislánnyá változott át. Mikor mindketten megnyugodtak, sikerült megegyezni a megállapodás feltételeiben, és mindketten aláírták a dokumentumot.

■ A megállapodás és a mediáció kimenete

Az elkövető nem kért bocsánatot, de a megállapodásban megígérte, hogy többé nem provokálja a másik fiút. A feltételek betartását nyomon követő szakember beszámolója szerint ez idáig egyik fél sem szegte meg a megállapodásban foglaltakat.

A találkozó után az áldozat odajött hozzám, és a következőt mondta:

„Uram, attól függetlenül, hogyan viselkedik ezután a másik fiú, én már biztosan nem fogok haragudni rá. Fogalmam sem volt arról, hogy ennyire nehéz élete van.”

Így ért véget a mediáció. Bár már jó ideje foglalkoztam hasonló helyzetben lévő fiúkkal, az elkövető belőlem is együttérzést és sajnálatot váltott ki.

■ Megjegyzés

Ami az eset kapcsán különösen érdekes, az az áldozat reakciója. Megértette, hogy nem ő a történet főszereplője, és hogy a verbális provokáció nem az ő személye ellen irányult, ennek kapcsán pedig megértés és szánalom ébredt benne a másik fiú iránt. A mediáció még akkor is sikeres volt, ha az elkövetőre nem volt hosszú távú hatással, mivel az áldozat megértette, hogy pusztán a véletlen műve, hogy őt pécézte ki magának az elkövető.

Az eset számomra újabb igazolását adta annak, hogy a konfliktusban érintett felek érzelmeinek indirekt közvetítése a másik fél felé kevésbé alkalmas a másik iránti szimpátia és megértés felkeltésére, mint ha a felek szemtől szemben találkozhatnak. Csak annak van tényleges hatása, ha valaki látja és érzi a másik ember reakcióit. Még egyszer szeretném kiemelni, hogy a fenti esetben az áldozat megértette az elkövető motivációit, és belátta, hogy a provokációt nem külső, hanem belső tényezők váltották ki. Az elkövető egyszerűen szükségét érezte annak, hogy valahogy kiadja magából az évek során felgyűlt frusztrációját.

■ 11. Az összetört tejesláda

A 16 éves Matthew egy buliból tartott hazafelé hajnalban néhány barátja társaságában. Ez volt az első alkalom, hogy alkoholt fogyasztott, miközben az orvosa által felírt gyógyszerét is bevette. Az alkohol és a gyógyszer kombinációjának hatására rendkívül impulzívvá vált és elvesztette józan ítélőképességét. Útjuk során találkoztak egy tejesemberrel. A csoport tagjai körbevették a férfit, és kiabálni kezdtek vele. Végül összetörték az egyik tejesládát. Mikor a rendőrség megérkezett, azonnal letartóztatták a csoportot vezető Matthew-t. Mivel ez volt az első alkalom, hogy vétséget követett el, a hatóság úgy döntött, hogy csak figyelmeztetésben részesíti. A rendőrség és a resztoratív szolgálat az áldozat és az elkövető beleegyezésével konferenciát szervezett. A konferencián Matthew jelezte, hogy szégyelli magát, és sajnálja, ami történt. Ezután a tejesember elmondta, hogy neki kellett kifizetnie a kárt. Matthew már felajánlotta, hogy megtéríti a tejesember kárát, erre a célra 20 fontot hozott magával. A beszélgetés során a két fél ellenérzései feloldódtak, végül a tejesember egy részidős munkát is felajánlott a fiúnak.

JEGYZETEK

- AERTSEN, I. (2006): *The Intermediate Position of Restorative Justice: The case of Belgium*. In: Aertsen, I. – Deams, T. – Robert, L. (eds.): *Institutionalising Restorative Justice*. Willan Publishing, Cullompton (UK)
- BARABÁS T. (2004): *Börtön helyett egyezség?* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- BARABÁS T. – WINDT Sz. (2009): *Az ügyész szerepe a mediációban – az első év tapasztalatai*. In: Virág Gy. (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 46. kötet. OKRI, Budapest, 132-168. o.
- BARABÁS T. (2009): *Mediáció a büntetés-végrehajtásban*. In: Németh Zs. (szerk.): *Írások Tauber István emlékére*. ELTE ÁJK–MKT–RTF, Budapest, 105-111. o.
- BEER, J. E. (1986): *Peacemaking in Your Neighborhood: Reflections on an Experiment in Community Mediation*. New Society Publishers, Philadelphia
- CHRISTIE, N. (1977): *Conflicts as property*. British Journal of Criminology, vol 17. no. 1, 1-26. o.
- CHRISTIE, N. (2004): *Peace or Punishment*. In: Gillian, G. – Pratt, J. (eds): *Crime, Truth and Justice*. Willan Publishing, Cullompton (UK)
- DUFF, R. A. (2001): *Punishment, Communication and Community*. Oxford University Press, Oxford, 109-112. o.
- FELLEGI B. (2009): *Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon*. Napvilág Kiadó, Budapest
- GÖNCZÖL K. (2005): *A szolgáltatott igazság. Élet és irodalom*, vol. XLIX, no. 40
- GÖRGÉNYI I. (2006): *Kárjótételezés a büntető-jogban, mediáció a büntetőügyekben*. [Compensatory Damages in Criminal Law Mediation in Criminal Cases] HVG-Orac Kiadó, Budapest
- HERCZOG M. (szerk.) (2003): *Megbékélés és jótételezés*. CSAGYI Books, Budapest
- HUDSON, B. (2006): *Balancing the ethical and political: normative reflection on the institutionalization of restorative justice*. In: Aertsen, I. – Deams, T. – Robert, L. (eds.) *Institutionalizing Restorative Justice*. Willan Publishing, Cullompton (UK), 273. o.
- JOHNSTONE, G. (2002): *Restorative Justice*. Willan Publishing, Cullompton (UK)
- JOHNSTONE, G. – Van Ness, D. W. (eds) (2007): *Handbook of Restorative Justice*. Willan Publishing, Cullompton (UK)
- KEREZSI K. (2006): *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*. Complex Kiadó, Budapest
- KISS A. (2006): *A közvetítői eljárásról*. Kriminológiai Tanulmányok 43. kötet. OKRI, Budapest, 204-241. o.
- LIEBMANN, M. (2007): *Restorative Justice: How it works*. Jessica Kingsley Publishers, London–Philadelphia
- LIGETI K. (2005): *A humánus büntetés*. Élet és Irodalom, vol. XLIX, no. 44
- NAGY F. (1993): *Jótételezés mint a konfliktusfeloldó büntető igazságszolgáltatás egyik formája*. Kriminológiai Közlemények 48.
- UN Office on Drugs and Crime (2006): *Handbook on Restorative Justice programmes*. UN Criminal Justice Series, New York. E-Book 6., 103. o.
- VIGH J. (1998): *A kárhelyreállító (resztoratív) igazságszolgáltatás*. Magyar Jog 6.
- VIGH J. (2003): *A kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében*. Jogelméleti Szemle 2.
- WALGRAVE, L. (2008): *Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship*. Willan Publishing, Cullompton (UK)
- ZEHR, H. (2002): *The Little Book of Restorative Justice*. Intercourse (PA), Good Books

DOKUMENTUMOK

- Az Európa Tanács No R/87/18. számú ajánlása a Büntetőeljárás egyszerűsítéséről. Strasbourg, 1988. Fordította: Kelemen, Á.
- Council of Europe, Committee of Ministers. Recommendation no. R(99)19 (15 September 1999) concerning mediation in penal matters
- United Nations – Economic and Social Council, Resolution no. 2002/12 (24 July 2002) *Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters* (www.un.org/ecosoc/docs/2002/Resolution%202002-12.pdf)

